

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет соціології
Кафедра теорії та історії соціології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ДИНАМІКА ІНСТИТУЦІЙНОЇ ДОВІРИ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ»

Спеціальність: 054 «Соціологія»

Освітня програма: «Соціальні технології»

Освітній ступінь: бакалавр

Кваліфікація: бакалавр соціології

Автор:

Фломін Гліб Юрійович

Студент 4 курсу

Науковий керівник:

Малес Людмила Володимирівна

Доктор Соціологічних наук

Бакалаврська робота допущена до захисту

рішенням кафедри *теорії та історії соціології*

Протокол No _____ від «__» _____ 20__ р.

Зав. кафедри _____ проф. Судаков В. І.

Київ-2021

Зміст

Зміст	3
Вступ.....	4
Розділ 1. Становлення Вишеградської групи як інтеграційного об'єднання і її роль у Європі	6
1.1 Поява регіональних інтеграцій на карті світу	6
1.2 Теоретичні засади визначення інтеграції	7
1.3 Становлення Вишеградської групи як інтеграційного об'єднання і її роль в Європі	12
2. Вишеградська група: проблеми розвитку та виклики	19
2.1 Виклик перший: суперництво, а не співпраця.	19
2.2 Виклик другий: структурні особливості об'єднання.	22
2.3 Виклик третій: різні погляди на зовнішню політику.	24
2.4 Ідеологічні засади функціонування Вишеградської групи.....	24
3. Перспективи Вишеградської групи.....	28
3.1.Інтенсіфікація співпраці між країнами Вишеграду	28
3.2 Перспективи залучення нових учасників	36
4. Динаміка інституційної довіри в умовах соціально-економічних потрясінь початку XXI сторіччя.....	38
Висновок	47
Додатки.....	50
Список використаних джерел	62

Вступ

У сучасному світі, що швидко розвивається, інтеграційні та трансформаційні процеси стали досить поширеним і вагомим з соціально-економічної і політичної точок зору предметом дослідження. В умовах збільшення щільності економічних відносин на регіональному рівні та глобальної зміни політичної структури світу і переходу від біполярного світу до багатополлярності, зростає роль регіональних союзів. В даному конкретному випадку ми будемо розглядати об'єднання Вишеградська група та її роль в сучасних загальноєвропейських процесах інтеграції.

Вишеградська група у лютому 2021 року відсвяткувала своє двадцятип'ятиріччя. Цей специфічний варіант регіональної кооперації був створений трьома державами-засновницями з руїн біполярної системи, історичній епосі якої прийшов кінець. Починаючи з 1993 року, коли Чехословаччина була розпущена, а Чехія та Словаччина стали незалежними політичними акторами, Вишеградська група функціонувала як утворення з чотирма державами-членами. Протягом останньої чверті століття це регіональне співробітництво пережило підйоми та кризи, і часом його спадщина ставилася під питання. Народження Вишеградської групи трактувалось (і іноді все ще розглядається) як диво і доказ успішності суттєвих внесків, заснованих на спільних інтересах, без сторонньої допомоги.

Мета даної роботи - визначити місце і значимість Вишеградської групи в системі інтеграційних процесів Європи і позначити можливі перспективи розвитку об'єднання та завдання, що стоять перед ним.

Завдання:

- зробити комплексний аналіз інтеграційних процесів Центральної Європи наприкінці XX-го-початку XXI століть;

- визначити специфіку об'єднання Вишеградська четвірка;
- окреслити проблеми і виклики, що стоять перед Вишеградською групою після досягнення первинних цілей, виявити конкретні траєкторії шляху розвитку даного об'єднання;
- проаналізувати вплив нових викликів, поставлених перед Вишеградською групою, на рівень інституційної довіри в межах цього об'єднання.

Актуальність: існує суттєвий доробок робіт сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників, присвячених вивченню інтеграційних об'єднань, однак більшість вчених швидше звертається до питання вивчення Європейського союзу як великого, безпрецедентного за масштабами і тому унікального об'єднання. При цьому проблеми малих інтеграційних об'єднань, також утворених в Європі, зокрема, проблеми Вишеградської групи, приділяється набагато менше уваги, так як, можливо, ряд дослідників не поділяє думку про необхідність вивчення, вважаючи, можливо, що дані об'єднання досягли своїх кінцевих цілей і кордонів (на відміну від Європейського Союзу). До того ж, наукова розробленість процесу внутрішніх трансформацій та перебігу інтеграційних процесів Вишеградської четвірки є особливо актуальним для України питанням, адже після юридичного закріплення «стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі і в Організації Північноатлантичного договору» у 2019 році, вони можуть слугувати певним дороговказом для процесу юридично-соціальних перетворень на території України.

Об'єктом даного дослідження виступає модель інтеграційного об'єднання Вишеградська група.

Предметом дослідження є трансформаційні та інтеграційні процеси усередині об'єднання Вишеградська група у періоді з 1991 по 2021 рік.

Розділ 1. Становлення Вишеградської групи як інтеграційного об'єднання і її роль у Європі

1.1 Поява регіональних інтеграцій на карті світу

У сучасному світі, що швидко розвивається, інтеграційні процеси стали досить поширеним і вагомим з соціально-економічної і політичної точки зору явищем. Економічні, соціальні та політичні взаємозв'язки держав ущільнюються на регіональному рівні. Трансформація політичної структури світу і перехід від біполярного світу до деполіризації і багатополарності послужили причиною посилення ролі регіональних союзів.

Процес інтеграції в сучасному світі - важлива складова глобальних процесів, вона є своєрідним «щаблем розвитку глобалізації вглиб». На прикладі європейських країн можна судити про ефективність інтеграційних процесів. Перехід до ізольованого або автаркічного економічного режиму, до якого протягом 20 століття в тій чи іншій мірі вдавалися такі країни як Франція, Італія і Іспанія, призводив до уповільнення економічного зростання цих країн.

Як виявилось, найбільш вигідним для економіки рішеннями були розвиток торгово-економічних відносин і участь в інтеграційних процесах між країнами. Процес регіональної інтеграції держав вперше був запущений в період після Другої світової війни. Ослаблені військовими діями, держави, намагаючись врятувати економіку, вдалися до єдиного можливого рішення - об'єднання зусиль.

З 1949 року починається масове створення різноманітних угруповань держав: соціалістичні держави Європи спільно з СРСР формують РЕВ (Рада економічної взаємодопомоги), в 1950 році створюється Європейське об'єднання вугілля і сталі, в кінці 50-х з'являється Європейське економічне співтовариство і Європейська асоціація вільної торгівлі. Інтеграція не пройшла і повз інші регіони світу, процес деколонізації спровокував в цей період інтенсивне заснування інтеграційних

об'єднань серед країн, що розвиваються, в Африці, Азії і Латинській Америці. За оцінкою Світової Організації Торгівлі, на січень 2005 року зареєстровані 312 угод, з яких 170 зберігають свою силу. З них 124 підписано в 1948-1994 рр., і лише 38 угод зберегли силу. Починаючи з 1995 р були нотифіковані 196 нових угод, з яких 132 є реально функціонуючими [Костюніна, 2008].

На даний момент майже всю територію Європи займає інтеграційний «гігант» - Європейський союз. Проте, всередині самого об'єднання також існують інтеграційні угруповання, або субрегіональні інтеграційні об'єднання, одним з яких і є Вишеградська група, або Вишеградська четвірка.

1.2 Теоретичні засади визначення інтеграції

Існує ряд визначень поняття інтеграції. Найбільш поширене явище, а саме економічна інтеграція, яку ми можемо спостерігати у всіх куточках земної кулі, є процесом «господарсько-політичного об'єднання країн на основі розвитку глибоких стійких взаємозв'язків і поділу праці між національними господарствами, взаємодії їх відтворювальних структур на різних рівнях, в різних формах» [Астахов, 2011].

У свою чергу феномен, цікавий нам, (в даному випадку ми маємо на увазі повноцінну інтеграцію, здійснену в усіх сферах життя суспільства, тобто політичну інтеграцію держав) являє собою «поступове зрощування національних ринків і формування на основі цього цілісного господарського комплексу, а потім і політичного союзу» [Костюніна, 2008].

Чому ж стала популярною і набула поширення тенденція об'єднання держав в спілки? Що рухає ними і як можна пояснити це явище? З посиленням інтенсивності зв'язків між державами в 20 столітті, дана проблема стала об'єктом дослідження багатьох вчених, що послужило поштовхом до появи безлічі теорій інтеграційних процесів. Однак єдиної загальної теорії регіональної інтеграції немає. Слід згадати лише основні концепції, які служать базисом для розробки нових,

доповнюють положень: федералізм, неофункціоналізм, теорія комунікації та ліберальний міжурядовий підхід.

За словами представників федералістського підходу, А. Марку, Г. Бругманса і П. Дюкло [Буторіна, 2011], основна мета інтеграції полягає у створенні об'єднання людей в одному «політичному тілі», своєрідне перенесення федералізму державного на наднаціональний рівень. Ідеальна модель інтеграційного союзу по даній теорії - наднаціональна держава, що складається з безлічі «демосів», що співіснують в мирі та злагоді на основі партнерства, співпраці, розділення і ефективного розподілу повноважень між різними рівнями влади.

Для наступної теорії розуміння специфіки і характеру самого процесу інтеграції не менш важливо, ніж його кінцева мета. Основоположник неофункціоналізму Е. Хаас [Шемятенков, 2003] виходить з того, що суспільні потреби і технологічні змінні стимулюють інтеграційні процеси між країнами, а розпочавшись в одній сфері, дані процеси також сприяють появі тісних взаємозв'язків в інших сферах. При цьому національні держави формують таке політичне об'єднання, при якому люди, що проживають в цих країнах, спрямовують свою довіру, інтереси і лояльність до наднаціонального органу.

З положень теорії комунікації слідує, що головним елементом об'єднань держав служить культурний аспект. Саме загальні культурні цінності, на думку К. Дойча, [Маклуен, 1965] основоположника даної концепції, сприяють створенню згуртованого, безпечного, пов'язаного загальними цінностями і нормами співтовариства.

І нарешті, прихильники міжурядового підходу переконані, що первинна мета об'єднання держав полягає в необхідності уникнути геополітичних ризиків в умовах взаємної економічної взаємозалежності. Величезна роль відводиться, згідно С. Хоффману [Хофман, 2002] і Е. Моравчику [Моравчик, 1997], національній еліті, від якої залежить, наскільки суверенітет держави, яку вони представляють, буде

обмежений, і який характер матимуть інтеграційні процеси, тому що вони орієнтуються на свої власні внутрішньополітичні інтереси.

Кожна з перерахованих вище концепцій, безумовно, має як справедливі положення, так і недоліки. Однак, всі ці теорії допомагають нам виявити причини такого процесу, як інтеграція. Звернемося до них.

Які ж причини об'єднання держав в спілки? Які цілі ставлять собою держави, чого вони хочуть досягти за рахунок об'єднання? Спираючись на теорії європейської інтеграції, можна виявити кілька нових причин:

- Першою і найбільш очевидною причиною є бажання досягти посилення і зміцнення власних позицій на міжнародній арені. Будучи малими державами в масштабах Європи, деяким учасникам, наприклад, Вишеградської групи, ще складніше виступати в якості самостійного гравця на міжнародній арені. Коли в кінці 20 століття ці малі країни Європи, які переживали наслідки розвалу комуністичної системи, прийняли рішення об'єднатися, одна з їх основних цілей полягала в прагненні стати своєрідною противагою, силою, здатною змагатися з потужними на той момент економіками Європи або, щонайменше, функціонувати на рівних.

- Підставою для запуску інтеграційних процесів також по праву може вважатися прагнення держав до встановлення добробуту в своєму регіоні і розвитку економіки, чого можна досягти шляхом зняття взаємних торгових бар'єрів, зміцнення зв'язків в окремих сферах, організації спільних заходів і програм. Регіональна інтеграція, як вважає О.В. Буторіна [Буторіна, 2011] і з чією думкою можна погодитися, «завжди схожа на фортецю, так як вона спрямована на захист інтересів держав-учасників об'єднання, в даному випадку за допомогою створення внутрішнього простору вільної торгівлі і захисту від напливу іноземної продукції, забезпечуючи і захищаючи інтереси вітчизняних виробників, що позитивно позначається на економічній ситуації в цілому».

- Крім того, інтеграція сприяє встановленню політичної стабільності в регіоні. Держави-учасниці у функціонуючих інтеграційних союзах мають спільну історію і культурні цінності, підтримують добросусідські відносини зі своїми партнерами по блоку. В умовах тісної економічної і політичної взаємозалежності, а також в деяких випадках при проведенні єдиної соціальної політики, державі не просто сумнівно вигідно вступати у військові дії один проти одного, а дані дії можуть піти на шкоду самій державі. Що стосується внутрішньополітичної ситуації, то при ефективній роботі інтеграційного об'єднання з усіма його наслідками, здебільшого позитивними, такими як, наприклад, прискорення зростання економіки, підстави для внутрішньополітичних конфліктів сходять нанівець.

Швидко стаючи все більш стрімкими глобалізаційні процеси сприяли розвитку великої кількості інтеграційних угруповань країн, які мають ряд схожих рис і завдяки яким ми можемо виявити деякі тенденції, які мають місце в сучасних інтеграційних процесах, а саме:

- Інтеграція є поступовим процесом. Приведення структур та інститутів до спільних стандартів та координація політики вимагає часу. Ще більше часу потрібно для підвищення ефективності діяльності об'єднання і досягнення дійсно значимих результатів при різниці в економічному і політичному рівні країн-учасниць;

- Інтеграція вимагає механізму прийняття і реалізації рішень. Необхідний певний структурний, інституційний апарат, що дозволяє координувати волі держав і шукати компроміс при відсутності згоди між сторонами;

- Неминуче виникають суперечності інтеграції, такі як, наприклад: протиріччя між національними і наднаціональними інтересами - не завжди проекти об'єднання влаштовують всіх членів і відповідають їх інтересам. Однак при цьому з'являється проблема обмеження національного суверенітету держав. Виявляючи бажання приєднатися до того чи іншого союзу, держава повинна бути готова

поступитися частиною свого суверенітету. Національні уряди зобов'язані підкорятися колективній волі, брати участь в реалізації інтересів інших країн в тому числі іноді в обхід своїм. В іншому випадку робота об'єднання не буде достатньо ефективною, сам союз буде нестабільним і некерованим.

- Інтеграційні процеси не завжди реалізуються одночасно в усіх країнах об'єднання [Тідеманс, 1967]. Це залежить і від бажання учасників брати участь в тих чи інших заходах і вступати до будь-яких проектів, як наприклад це було з введенням єдиної валюти в країнах ЄС.

Не можна обійти увагою стадії, або етапи інтеграції. Сучасну класифікацію стадій регіональної інтеграції запропонував в 1961 р відомий американський економіст угорського походження Бела Баласса. На його думку, можна виділити наступні основні стадії [Баласса, 2013]:

1. Зона вільної торгівлі - країни скасовують митні обмеження і квоти в торгівлі по відношенню один до одного. Однак, власний торговий режим щодо третіх країн зберігається.

2. Об'єднання стає митним союзом, коли країни, що скасували мита, переходять до єдиної торгової політики по відношенню до третіх країн.

3. При загальному внутрішньому ринку в митному союзі здійснюється вільне пересування товарів, послуг, капіталів і осіб.

4. Економічний і валютний союз має на увазі під собою введення єдиної економічної політики, єдиної валюти.

5. Політичний союз - передбачає проведення країнами-учасницями в економічному і політичному союзі держав єдиної зовнішньої та внутрішньої політики, що надають об'єднанню схожість з державою федеративного або конфедеративного устрою.

1.3 Становлення Вишеградської групи як інтеграційного об'єднання і її роль в Європі

Між країнами-учасницями даного об'єднання, а саме: Угорщиною, Польщею, Чехією та Словаччиною завжди були тісні економічні, культурні та політичні відносини. Культури даних країн носять взаємопроникаючий характер, а економіки взаємно доповнюють один одного. Крім того, країни зазвичай поділяють спільні погляди на більшість подій європейської та світової політики. Даний аспект поклав початок концепції *Homo visegradicus* [Кіш-Семан, 2006], що набула поширення після вступу групи в Європейський союз.

Можна виділити кілька спільних рис, характерних для регіону Вишеградської групи:

- Поєднання двох цивілізаційних начал: католицького романо-германського та слов'яно-угорського.
- Опозиційний, критичний дух в національній самосвідомості, який з особливим натиском проявився в роки радянської системи, але не вичерпаний і сьогодні.
- Найбільш розвинена економіка серед країн даного регіону [Шишеліна, 2010].

Центрально-східна Європа завжди займала двоїсте становище на карті і на світовій арені: володіючи своїми власними історичними та культурними регіональними особливостями, країни, що знаходяться на її території, представляли собою своєрідний «міст» між західним світом і Росією, між двома силами, які перебували по різні боки «залізної завіси». Проте, після розпаду Радянського союзу і радянського блоку в цілому, саме ці країни першими серед соціалістичних держав вступили на шлях демократії і реформ.

Після закінчення Другої світової війни Європа виявилася розділеною на два табори. А країни ЦСЄ виявилися якраз між ними. Це геополітичне становище спричинило за собою ідеологічне втручання (з боку СРСР) в їхнє внутрішнє життя. До моменту розпуску Організації Варшавського Договору, радянські війська знаходилися на території країн Вишеградської групи. З цим країни миритися не могли, що послужило стимулом до поспішного об'єднання їх зусиль. До 90-их рр. 20 століття країни мали досить схожу економічну модель, проте, одних економічних показників недостатньо для створення нової регіональної організації. Для логічного і культурологічного обґрунтування об'єднання певних країн Східної Європи, а саме Угорщини, Чехословаччини і Польщі в одну інтеграційне об'єднання, політики згадали про один історичний факт, який, на їхню думку, свідчить про початок інтеграційних процесів ще в XIV столітті.

Даний історичний факт полягає в тому, що в 1335 р в Вишеграді, містечку біля Будапешта, зібралися королі Угорщини, Богемії та Польщі (Карл Роберт, Ян Люксембурзький і Казимир III відповідно), щоб спільними зусиллями врегулювати спір між Польщею і Тевтонським орденом і обговорити співпрацю трьох держав в політичній і комерційній сферах [Гурчани, 2004].

Дану подію можна вважати своєрідною точкою відліку початку розвитку відносин між країнами Центральної Європи. На думку польського історика Славоміра Галаша, «даний середньовічний «Вишеградський саміт» став важливою віхою у встановленні нових, мирних дипломатичних принципів і в обмеженні військових конфліктів в регіоні» [Галаш, 2017]. Варто відзначити, що зустрічі глав держав майбутньої Вишеградської групи з тих пір стали періодично повторюватися, що може слугувати свідченням встановлення довгострокових і міцних міждержавних відносин.

Надалі, ці країни багато разів то об'єднували зусилля, опиняючись на одному боці в конфліктах, що мали місце на карті Європи, то різні точки зору на ті чи інші

проблеми змушували їх прийняти протиборчі позиції. Проте, той факт, що міждержавна взаємодія тривала протягом близько 700 років, цілком може послужити доказом можливості добросусідства в намірах держав цього регіону і дозволяє говорити про наявність якогось об'єднуючого «вишеградського духу» [Шишеліна, 2010].

Таким чином, з огляду на спільність ідеологічну та культурну, для початку процесу посиленої інтеграції главам майбутніх країн-учасниць необхідно було налагодити внутрішню регіональну взаємодію. Як зразок міждержавного співробітництва пропонувалося орієнтуватися на об'єднання Бенілюкс. 27 вересня в Нью-Йорку відбулася офіційна зустріч «двох трійок» - Бенілюксу та Вишеградської групи [Шишеліна, 2012]. Ініціатори західноєвропейського Співтовариства не тільки ділилися з молодим східноєвропейським союзом своїм досвідом взаємодії. За результатами переговорів, міністри закордонних справ Бельгії, Голландії та Люксембургу підтвердили готовність сприяти прискоренню процесу прийняття заявок вишеградських країн на членство в ЄС. При цьому було обіцяно повноправне членство в цій організації на тому, зокрема представленість на всіх рівнях прийняття політичних рішень з ключових фінансових питань.

Перші ідеї про побудову нової системи стабільності в Центральній Європі виникли серед однодумців Вацлава Гавела. Незабаром після свого обрання на пост президента Чехословаччини, В. Гавел запропонував провести зустріч між президентами і прем'єр-міністрами Польщі, Чехословаччини та Угорщини в Братиславі в березні 1990 року [Сімон, 2014]. Зустріч відбулася в Братиславському граді. Інтереси Чехословаччини були представлені президентом Гавелом і федеральним прем'єр-міністром Маріаном Чалфі, як представники Польщі на зустрічі були присутні прем'єр-міністр Тадеуш Мазовецький і президент Войцех Ярузельський. З боку Угорщини були прем'єр-міністр Іштван Немет і в.о. президента Матіаш Сюреш. Представники Польщі та Угорщини були чудово

обізнані про необхідність заповнити політичний вакуум, який виник після раптового краху комуністичної системи. Вони не тільки прийняли запрошення президента В. Гавела, але також брали активну участь в дискусіях по втіленню в життя ідеї Вишеградського співробітництва між трьома країнами, що послужило початком інтенсивного розвитку інтеграційних зв'язків між країнами.

15 лютого 1991 року глави трьох держав зібралися в тому самому угорському місті Вишеграді (Visegrad) для підписання договору про співпрацю. Угорщина, будучи головою даної зустрічі, підготувала концепцію подальшої взаємодії між трьома країнами. Всі три країни хотіли уникнути створення нових бюрократичних установ, органів і посадових осіб, які не були б стурбовані турботами і проблемами звичайних громадян країн-учасниць [Гурчани, 2017]. Натхненні успішними прикладами інтеграції європейських країн, такими, як Бенілюкс, учасники майбутньої Вишеградської четвірки дійшли згоди про необхідність координації зовнішньої політики і подальшого проведення зустрічей на вищому рівні. Місто Вишеград було обране для цієї мети не випадково. Представники держав прагнули підкреслити наявність історичних коренів співпраці, вони прагнули продемонструвати історичний контекст єдності країн-учасниць.

У 1993 році Чехословаччина була розділена на дві незалежні держави, і Вишеградська трійка трансформувалася в четвірку. Варто відзначити, що на початку 1990-х років ця ініціатива співпраці активно підтримувалася іншими країнами Європи. Ідея інтеграції країн Центральної та Східної Європи сприймалася як бажання держав встати на шлях демократії, відректися від радянського минулого і приєднатися до «західного шляху» [Сікора, 2012].

Однак варто звернутися до конкретних причин і передумов, які спонукали країни об'єднатися. Країни ЦСЄ мають багатовікові стійкі історичні та культурні зв'язки. Навчені гірким досвідом радянської системи, країни ЦСЄ зіткнулися з проблемою вибору свого майбутнього. І своїм орієнтиром вибрали європейський

шлях, шлях співпраці, демократії та інтеграції. Таким чином, однією з причин об'єднання стало прагнення четвірки стати повноправним членом європейської спільноти.

Загальною стратегічною метою Вишеградської четвірки був вступ до Європейського союзу. Тільки спільні дії, спільна ініціатива могли допомогти відстоювати свої інтереси на рівних з іншими країнами Європи.

Надалі, інтеграційні процеси між країнами розвивалися стрімко. У 1992 році країни підписують один з найважливіших документів в історії центрально-європейського співробітництва - Центрально-європейську угоду про вільну торгівлю (ЦЕФТА). З цього моменту Вишеградська четвірка стає інтеграційним об'єднанням де-юре, так як вона вступає в першу стадію економічної інтеграції: за договором створюється субрегіональне зона вільної торгівлі, відбувається лібералізація торгівлі товарами і спрощення процедур укладення контрактів. У найближчі кілька років тарифи на товари, що підлягали митному обкладенню, поступово знижуються. Також знижуються тарифи на промислові товари і сільськогосподарську продукцію. Формується загальний ринок промислових і деяких сільськогосподарських товарів. Однак договір ЦЕФТА не є закритим для вступу. Крім країн Вишеградської четвірки, до ЦЕФТА приєднуються в другій половині 90-х рр. Словенія, Румунія і Болгарія [Буторіна, 2011].

Створення ЦЕФТА можна оцінити позитивно. Позитивні наслідки створення організації полягали, з одного боку, в тому, що країнам Четвірки вдалося створити спільний митний простір ще до вступу в Євросоюз. З іншого боку, незважаючи на те, що Угода мала функціонувати до моменту вступу в Євросоюз, сам факт її існування продемонстрував здатність країн-учасниць приймати спільні, конструктивні та ефективні рішення, принаймні в рамках економічного аспекту.

У 1999 р в країни підписують в Братиславі Угоду про напрямки вишеградської співпраці [Офіційний прес-реліз V4, 1999]. Відповідно до цієї угоди

країни домовилися приймати спільні рішення з приводу виниклих в ході приєднання до ЄС проблем. Крім цього, Угода регулювала питання транскордонного, енергетичного, екологічного і культурного співробітництва. У 2000 році створюється найважливіший орган в структурі Вишеградської групи - Міжнародний Вишеградський Фонд. Мета фонду [Офіційний прес-реліз Фонду V4, 2000] полягає у сприянні розвитку більш тісної співпраці між громадянами та інститутами в регіоні, а також між регіоном V4 (Вишеградська четвірка) і іншими країнами. Фонд здійснює свою діяльність шляхом грантової підтримки спільних культурних, наукових і освітніх проектів, за допомогою молодіжних обмінів, транскордонних проектів і просування туризму, і через окремі програми мобільності (стипендії, конкурси).

У 2004 році країни Вишеградської групи вступають в ЄС і припиняють членство в ЦЕФТА. Однак, незважаючи на те, що країни покинули ЦЕФТА, дане об'єднання, як уже було зазначено раніше, показало себе як гідний, ефективний і корисний приклад субрегіонального співробітництва, крім того, воно стало для учасників своєрідною платформою, підготовкою до подальшої інтеграції в ЄС.

У 2004 році країни підписують Декларацію прем'єр-міністрів Чеської Республіки, Угорської Республіки, Республіки Польща та Словацької Республіки про співробітництво країн Вишеградської групи після їх вступу в Європейський Союз. Даний документ несе в собі важливе значення - він свідчить про прагнення держав продовжувати співпрацю вже тоді, коли їхня стратегічна основоположна мета об'єднання була досягнута. Проте, декларація не передбачала створення наднаціональних загальнорегіональних механізмів, які б регулювали єдину політику держав з якихось питань. Згідно з цим документом [Офіційний прес-реліз V4, 2004] співробітництво здійснюється шляхом зустрічей на вищому рівні (не рідше двох разів на рік), а в проміжках між ними - координується головуючою

країною. Крім того, не рідше одного разу на рік організуються неофіційні зустрічі на вищому рівні [Офіційний прес-реліз V4, 2004].

Вишеградська група не була створена як альтернатива загальноєвропейським інтеграційним процесам, і вона не намагається конкурувати з існуючими функціонуючими європейськими структурами. Її діяльність жодним чином не спрямована на самоізоляцію або ослаблення зв'язків з іншими країнами. Навпаки, Група прагне до оптимальної співпраці з усіма країнами, зокрема, зі своїми сусідами, і її кінцевий інтерес – демократичний розвиток в усіх частинах Європи.

Отже, як наслідок процесів глобалізації, велике поширення в другій половині ХХ століття отримує регіональна інтеграція. Провівши аналіз теоретичних засад структури інтеграційних процесів, ми з'ясували наступне: на складання ефективного інтеграційного угруповання впливають такі чинники, як спільне історичне минуле, спільна культурна спадщина, наявність розвиненої промислової економіки схожого макроекономічного рівня.

Країни прагнуть до вирішення наступних завдань: встановлення політичної та економічної стабільності в регіоні, зміцнення іміджу та впливу країн-учасників і покращення економічного становища. Вишеградська група не є винятком: спільність історії, подібні культурні та ідеологічні традиції, подібне становище на світовій арені послужили відправною точкою на шляху до інтеграції.

Вишеградська група бажає внести свій вклад в побудову європейської архітектури безпеки на основі ефективної, функціонально доповнюючої і взаємозміцнюючої співпраці і координації в рамках існуючих європейських і трансатлантичних інститутів. З метою збереження і зміцнення культурної згуртованості співробітництво в рамках Вишеградської групи сприятиме поширенню цінностей в галузі культури, освіти та науки. Вся діяльність Вишеградської групи спрямована на зміцнення стабільності в Центральноєвропейському регіоні.

2. Вишеградська група: проблеми розвитку та виклики

2.1 Виклик перший: суперництво, а не співпраця.

Вишеградська співпраця стикається з зовнішньою і внутрішньою напруженістю, оскільки не всі країни Центральної Європи є її членами. Варіант будь-якого розширення включає в себе образ сильного об'єднання, яке приверне інші держави Центральної Європи в якості позитивного прикладу. Для цього Четвірка повинна забезпечити стабільність в регіоні, яка також залежить від успішних і глибоких відносин всередині Вишеградського співробітництва.

Історичні травми визначають життя держави, вони впливають на її міжнародні зв'язки. Так як держави Вишеградського співробітництва – це сусіди, їх спільна історія носила і конфліктний характер. Іноді виникає ідея відродження старих союзів, але по факту це скоріше побоювання, ніж реальні можливості, наприклад, крайні націоналісти вважають, що колишня Чехословаччина може бути відновлена [Щербакова, 2012], коли Чеська Республіка і Словаччина тісно співпрацюють один з одним в якості рівноправних окремих держав. Фактичні межі регіону були визначені ще в 20-му столітті, і вони були змінені багато разів протягом історії регіону [Братиславська декларація V4, 2012].

Знову і знову виникали численні прикордонні суперечки, що викликали появу змішаного етнічного населення в прикордонних районах. Влада намагалася вирішити цю проблему шляхом обміну жителями, насильницької колонізацією і мовним законодавством. Однак ці заходи не носили взаємоприйнятний характер, в тій чи іншій ситуації одна зі сторін залишалася незадоволеною. Зменшення ролі міждержавних кордонів і сприйняття себе країнами як єдиного регіону може сприяти мінімізації напруги серед населення.

Ідея лідерства виникає з існування природи держав, безліч прикладів цього можна знайти за десятиліття співпраці і в Вишеграді. Наприклад, в період з 1990 по 1998 рік словацька стратегічна позиція була переоцінена урядом Володимира Меч'яра [Сілагі, 2014], або ми можемо згадати прагнення поляків до провідної ролі в регіоні. Але якщо країни хочуть, щоб співпраця була ефективною, має бути досягнуте взаємне партнерство. Хоча тільки Словаччина (з 4 країн) є членом Єврозони, вони виступають проти пакету допомоги для постраждалих держав [Офіційний прес-реліз V4, 2019]. Вишеградська ідентичність як і раніше відсутня, тому що багато разів інтереси одних держав-членів реалізуються за рахунок інших.

Члени V4 подібні економічно, тому вони конкурують один з одним, а не є партнерами або доповнюють один одного. Їх географічні особливості також схожі, і в цій сфері вони борються з тими ж проблемами. Розвиток інфраструктури, структури споживання та можливості залучення капіталу також схожі. Стабільна і сильна економіка виразно зміцнює співпрацю між союзниками. Комерційна стабільність в регіоні стримується фактом наявності словацького євро, а також високою інфляцією в Угорщині. Всі чотири країни залежать від іноземного капіталу та інвестицій, що також ускладнює співпрацю один з одним в цій області, і суперництво розвинулося в конкуренції за іноземний капітал [Чичай, 2012]. Рівень внутрішньорегіональної торгівлі низький, що передбачається в минулому режим зовнішньої торгівлі відсутня, а стимули для торгівлі один з одним відсутні. Тільки торгівля між Чехією і Словаччиною активно розвивається.

Однак напруженість існує не тільки завдяки схожості і близькості держав-учасників. Навіть їх відмінні риси відіграють роль роз'єднувача. V4 є відносно незбалансованим установою з точки зору національного внеску в загальний геополітичний потенціал Групи. Порівняння ВВП, чисельності населення, території і військових витрат показує, що Польща становить понад 50 відсотків від загальної кількості Групи в кожній категорії, фактично домінуючи над іншими партнерами в

сукупності. Розробка механізму прийняття рішень в ситуації, коли існує такий диференціал національного потенціалу, призведе або до того, що Польща «проб'ється нижче своїй ваговій категорії» [Зілагі, 2014], або стане фактично главою Групи. Кожне рішення буде потребувати значного рівня політичного компромісу, якого, можливо, буде важко досягти.

Аналіз військових можливостей також підтверджує думку, наведену вище. Якщо виходити з того, що здатність справлятися з важкими завданнями в сфері безпеки має вирішальне значення для перетворення в життєздатного геополітичного актора, то диспропорція потенціалу стає ще більшою проблемою.

В абсолютному вираженні Польща вносить 72 відсотки загальних військових витрат Вишеграду, а 14 відсотків Чеської Республіки складають дуже віддалене друге місце [Габарта, 2015]. Диференціал також значний у відносних одиницях. Варшава виділяє майже два відсотки свого ВВП на національну оборону, в той час як для іншої частини Вишеграду це число наближене до одного відсотка [Клус, 2015]. Ця невідповідність означає не тільки розрив в реальних можливостях, але також означає структурний відмінність у сприйнятті корисності військових чинників у стратегіях національної безпеки.

Географічне положення залишається потужним фактором у визначенні реальних і передбачуваних загроз національній безпеці. Польща розділяє 210 кілометрів кордону з Росією і 418 кілометрів з Білоруссю, військовим союзником Москви [Клус, 2015]. Крім того, Польща розташована в безпосередній близькості від Калінінграда, стратегічно важливого форпосту для Російської Федерації.

Російський фактор, що розглядається як екзистенціальна загроза національній державності, також має обмежене значення в історичному контексті. Польща - єдина країна Вишеграду з довгою історією (з геополітичних стандартів) конфронтації з різними історичними версіями Російської держави. Польська історія рясніє численними військовими кампаніями (наприклад, 1612, 1654, 1794, 1831,

1863-1920 році, 1939) проти східного сусіда і несе шрами двох тривалих періодів прямого російського панування (1795-1914 і 1945-1989 роки) [Ликошкіна, 2012].

Жодна з країн Вишеграду не володіє подібним досвідом. Для чехів, угорців і словаків саме німецький світ Імператорського двору у Відні і прусський Берлін багато в чому визначив їх національну боротьбу. До Другої світової війни Росії ніколи не вдавалося домінувати в регіоні за Карпатами. Таким чином, за винятком періоду холодної війни, участі в організації Варшавського договору, Раді Економічної Взаємодопомоги (РЕВ) важко знайти багато спільного між народами Вишеграду в їх історичному досвіді по відношенні до імперій.

Мабуть, найважливішим чинником, що знижує згуртованість Вишеградської групи, є позиціонування її країн-членів в контексті політики великої держави. Ось Москва (Санкт-Петербург) - Берлін - Париж, можливо, є одним з ключових чинників, що визначають європейську та глобальну політику з 18 століття. Навіть в період холодної війни, коли Берлін і Париж були фактично ізольовані Вашингтоном, характер і важливість вектора Схід-Захід залишалися структурно незмінними.

Польща залишається найважливішим компонентом цієї осі. Через своє географічне положення і національного потенціалу країна по суті автоматично втягується в гру між великими державами, однак асиметрія геополітичних позицій створює перешкоду для перетворення V4 у військово-політичний альянс. Ставши близькими союзниками Польщі, країнам Вишеграду довелося б збільшити свій вплив на динаміку трикутника Берлін-Москва-Вашингтон.

2.2 Виклик другий: структурні особливості об'єднання.

Вишеградська четвірка, як вже було зазначено раніше, була створена з оглядкою на інше регіональне об'єднання - Бенілюкс. Будучи визнаною

«лабораторією ідей» для втілення ідей процесів європейської інтеграції, об'єднання Бенілюкс послужило гідним прикладом, моделлю розвитку для інших країн Європи. Однак для Вишеградської групи цей ідеальний зразок був недосяжний, навіть в інституціональному плані. Так як об'єднання по праву вважається піонером в області загальноєвропейської інтеграції, то її внутрішня структура за деякими винятками збігається із загальноєвропейською інтеграційною моделлю. В організації Бенілюкс діє Рада міністрів, який приймає основні рішення (в рамках повноважень, визначених учасниками договору), робочі групи на чолі з галузевими міністрами, Рада економічного союзу (основний виконавчий орган), профільні комісії і комітети, Генеральний секретаріат, Міжпарламентський консультативний комітет, Консультативна рада з економічних і соціальних питань, Арбітражна колегія, Судова палата, об'єднані служби для вирішення особливих завдань.

Що стосується Вишеградської групи, то у неї немає ні жорсткої інституційної структури, ні навіть штаб-квартири. Має місце традиція річного головування ротаційного характеру, крім того, раз на рік зустрічаються глави урядів і держав країн-учасниць. Також існує Рада міністрів закордонних справ, який функціонує з 2002 року [Офіційний прес-реліз V4, 2002]. Періодично проводяться засідання керівників різноманітних відомств, парламентських комітетів. Угода про вільну торгівлю в Центральній Європі 1993 року є економічною основою співпраці об'єднання. Ця Угода є, напевно, єдиним функціонуючим інструментом міжрегіональної кооперації. Хоча і те, що в системі об'єднання відсутня розвинена інституціональна структура, а також жорстка правова, економічна і політична прив'язка один до одного сприяє в якійсь мірі гнучкості в розвитку спільної діяльності, це заважає ефективній координації інтересів. Для гармонізації загальних позицій при ситуації, коли в країнах-учасницях періодично відбувається зміна лідерів держав, загальні механізми дійсно необхідні.

2.3 Виклик третій: різні погляди на зовнішню політику.

З початку 1990-х років всі країни Вишеградської групи вважали за краще прийняти прозахідну зовнішню політику, спрямовану на досягнення членства в ЄС і НАТО. Однак вони успадкували надзвичайну вразливість щодо поставок російського газу з радянської ери [Чонг, 2015], а також відносно високий рівень залежності від російського ринку, який поступово зменшувався в 1990-і роки в зв'язку зі збільшенням частки зовнішньої торгівлі ЄС з країнами Центральної Європи. Упродовж першого десятиліття зберігалися тренди співіснування відкрито антиросійських настроїв, спричинені в основному історичними факторами, у Чехії та, особливо, Польщі та більш лояльного ставлення від Словачії та Угорщини.

Утім динаміка результатів парламентських виборів Словачії та Угорщини протягом останніх десяти років має відвертий проєвропейський характер – лояльна підтримці братерських відносин з Росією Угорська Соціалістична Партія перетворилася з домінуючої на виборах на мінорну, а її місце зайняв правий національно-консервативний альянс партій Фідес — Угорський громадянський союз, котрий хоч і просуває євроскептичну риторику, однак засуджує агресивну зовнішню політику Росії та підтримує санкції проти неї, намагаючись зберегти «нейтралітет» [Орбан, 2019]. У Словачії домінуюча у 2006-2020 роках партія «Шлях – Словацька Соціальна демократія» втратила більшість у парламенті, поступившись альянсу, центральну позиція у якому займає партія «Звичайні люди та незалежні особистості», чий лідер Ігор Матович жорстко засуджує військову агресію Росії проти України та Грузії. Таким чином, ми можемо стверджувати про пом'якшення актуальності третього виклику для Вишеградської групи.

2.4 Ідеологічні засади функціонування Вишеградської групи

За заявою прем'єр-міністрів у 2004 році, приєднання до Європейського союзу і НАТО країн Вишеградської групи стало важливим кроком на шляху до об'єднання

Європи і історичною віхою на шляху демократичних перетворень, інтеграційних зусиль і взаємного співробітництва. Інтеграція країн Вишеградської групи в європейські і євроатлантичні структури відкрила нові можливості і поставила нові завдання для їх подальшого співробітництва з питань, що становлять спільний інтерес. Результатом Декларації стала ідея про те, що співпраця країн Вишеградської групи буде, як і раніше, зосереджена на регіональних заходах та ініціативах, спрямованих на зміцнення самобутності Центрально-європейського регіону. У цьому контексті їх співпраця ґрунтуватиметься на конкретних проектах і буде зберігати свій гнучкий і відкритий характер [Офіційний прес-реліз V4, 2004].

Країни Вишеградської групи твердо мають намір спільно сприяти досягненню загальних цілей і завдань Європейського Союзу та успішному продовженню європейської інтеграції. Вони підтверджують свою прихильність процесу розширення Європейського Союзу. Вони готові допомагати країнам, які прагнуть членства в ЄС, ділитися своїми знаннями та досвідом і передавати їх. Країни Вишеградської групи також готові використовувати свій унікальний регіональний та історичний досвід і внести вклад в формування і реалізацію політики Європейського Союзу щодо країн Східної і Південно-Східної Європи. Країни Вишеградської групи прихильні до тісної співпраці зі своїми найближчими партнерами в Центрально-європейському регіоні. Вони також готові співпрацювати в конкретних галузях, що становлять спільний інтерес, з країнами в ширшому регіоні, з іншими регіональними групами в Європі, а також з третіми країнами і міжнародними організаціями. Підсумками зустрічі стало також і те, що прем'єр-міністри країн Вишеградської групи висловили глибоку переконаність у тому, що подальша співпраця між їх країнами, заснована на багатовіковій взаємозалежній історії і на близьких політичних, економічних і соціальних тенденціях і подіях упродовж останніх десятиліть, збагатить співтовариство європейських народів і буде сприяти будівництву возз'єднаної, демократичної і процвітаючої Європи.

Таким чином, резюмуючи все вищесказане, ми можемо прийти до висновку, що Вишеградська група є групою «неінституційного» (тобто немаючої суворої структури) характеру, що об'єднує Чехію, Словаччину, Польщу та Угорщину. Сьогодні Вишеградська група позбавлена бюрократичних структур і існує фактично лише один функціонуючий орган - Міжнародний Вишеградський фонд. Завдання Міжнародного Вишеградського фонду полягали в створенні загальної Вишеградської ідентичності та позитивного іміджу держав-членів на міжнародній арені. Ці завдання і по сей день реалізуються шляхом організації зустрічей, семінарів та культурно-мистецьких заходів, пов'язаних з розвитком регіону. Одним з перших успіхів Вишеградської групи можна розглядати побудову іміджу стабільного та відповідального партнера, яким є країни Четвірки на тлі всього посткомуністичного регіону. Безсумнівно, це був серйозний сигнал для країн Заходу, що Польща, Чехія, Угорщина і Словаччина не тільки хочуть, а й готові відігравати значиму роль в міжнародній політиці. Однак співпраця Вишеградської групи розвивалася з перемінним успіхом.

У 1993 році можна було побачити ослаблення регіональних зв'язків, що було викликано, серед іншого, ставленням прем'єр-міністра Чехії на той момент - Вацлава Клауса, до концепції співпраці в рамках Вишеградської групи. На думку Клауса, Чехія належить не до Центральної Європи, а до Західної, що виключає необхідність залучення Чехії в проект В4 [Копечек, 2002]. Неприйняття таким чином центральноєвропейської ідентичності не тільки істотно гальмувало, але також сприяло почуттю підриву безперервного функціонування об'єднання. Ситуація змінилася лише в 1998 році. Вишеградська група знову стала бажаним консультативним форумом і інструментом підтримки країн-учасниць і їх однодумців на міжнародній арені. Образ ефективно функціонуючого централізованого політичного співробітництва, властивий Вишеградській четвірці, сприяє тому, що інші країни в регіоні могли висловити зацікавленість в приєднанні до угруповання. Проте, на даний момент лідери V4 вирішили, що вони не будуть

розширювати свої структури і ряди учасників, запропонувавши лише скоординовану співпрацю третім країнам, які могли б взяти активну участь в засіданнях Вишеграду.

Вишеградська група являє собою регіональне об'єднання, в якому відсутня інституційна база. Співпраця заснована на ротації верхівок країн і на зустрічах різних рівнів представників країн - учасниць. В результаті, регулярні зустрічі глав урядів, а також окремих міністрів, дозволяють всебічну участь Групи в рішенні проблем і викликів регіону. Місія Вишеградської групи не закінчилася в 2004 році, але лише виявила додатковий вимір. Визначення нових пріоритетів показало важливу роль, яку відіграє В4. Зв'язки між членами Групи в даний час набагато сильніше [Копечек, 2002], ніж в момент її створення, Вишеградська група стала символом і прикладом інтеграції для інших регіонів.

Проте, гостро стоїть питання про майбутнє об'єднання. Більшість звичайних громадян сприймає Вишеградської групи як територіальне позначення регіону, а не інтеграційне об'єднання. Опитування громадської думки, проведене в чотирьох країнах Вишеградської групи навесні 2015 року [Г'ярфашова, 2016], показало, що найвищий рівень обізнаності про Вишеградській групі та співробітництво між країнами Вишеграду знаходиться в Словаччині: 54% словацьких респондентів сказали, що чули про Вишеградську групу і знали, що це таке, в порівнянні з 37% чехів, 26% угорців і лише 17% поляків.

Отже, у другому розділі я намагався зобразити виклики, що стоять перед інтеграційним об'єднанням, користуючись поглядом з позицій теорій ризику, пошуку можливих вразливостей і перспектив зміни динаміки рівня довіри до владних інститутів, а також опрацювати специфіку діяльності Вишеградської групи, продиктовані специфікою безінституціональної, ідеологічної основи об'єднання та адаптації до існування в межах Європейського Союзу, зокрема динаміки ставлення мешканців до Європейського Союзу як соціального актора.

3. Перспективи Вишеградської групи

У зв'язку з розвитком інтеграційних процесів на європейському континенті і укрупнення угруповань країн (як ми бачимо на прикладі ЄС) виникає питання, чи є майбутнє у малих інтеграційних союзів, або всі вони є лише підготовчою платформою для інтеграції в більш масштабні об'єднання, позбавлені альтернативних напрямків співпраці і розвитку.

Після приєднання країн Вишеградської групи до ЄС стало з'являтися все більше скептицизму про ефективність європейських інститутів серед політиків і вчених, що поставило під сумнів майбутнє об'єднання. Критика Вишеградської четвірки особливо була пов'язана з надмірними очікуваннями щодо реальних можливостей цієї регіональної ініціативи. Проте, прагматичні інтереси країн групи переважали, і об'єднання довело свою важливу роль і після вступу країн Вишеграду в НАТО і ЄС. Хоча найвизначнішим успіхом була успішна інтеграція всіх чотирьох країн в вищезгадані структури, але тим не менш, після 2004 року всередині угруповання також з'являлися нові успішні ініціативи.

3.1.Інтенсіфікація співпраці між країнами Вишеграду

Вишеградську групу не варто розглядати як єдиний блок країн, які завжди будуть говорити в один голос. Навпаки, об'єднання є слабо інституціоналізованою формою регіонального співробітництва, заснованої головним чином на готовності країн-учасниць до співпраці. Однак структура цієї основи відіграє важливу роль, враховуючи можливості і цілі Вишеградського співробітництва, тому вона заслуговує більш пильної уваги. Співпраця у Вишеграді завжди була політично орієнтованою ініціативою і тому підкріплюється готовністю всіх зацікавлених сторін до співпраці [Стражав, 2011]. Існує лише кілька рамкових документів, на яких заснований V4, - три загальних Декларації, дві директиви і одне доповнення до цієї директиви.

Як вже було сказано раніше, в порівнянні з іншими регіональними угрупованнями в ЄС, такими як Бенілюкс або Північне співробітництво, V4 характеризується слабким рівнем інституціоналізації. Фактично єдиним постійним представництвом в рамках V4 є Міжнародний Вишеградський фонд. Низький рівень інституціоналізації має ряд незаперечних переваг, у тому числі більш високу гнучкість і можливість розвитку коаліцій з іншими країнами, але також має недоліки, наприклад відсутність єдиного координуючого органу або чисто неформальний характер прийняття рішень.

У Вишеградській групі існує консенсус щодо неінституціоналізації його поза рівень функціонування Міжнародного Вишеградського фонду [Максак, 2018]. Однак можна стверджувати, що традиція регулярних політичних зустрічей на рівні президентів, прем'єр-міністрів і експертів стала основою для розвитку неформальної інституціоналізованої практики. Те ж саме можна сказати і про президентство V4 як такому. Цей формат дозволяє країнам V4 підтримувати різні позиції в деяких областях і зосередитися виключно на питаннях, що становлять спільний інтерес.

Оскільки країни V4 знаходяться на різних стадіях європейської інтеграції – Словаччина є найбільш інтегрованою через її членства в євроні, – жорстко інституціоналізована ініціатива, безсумнівно, створить проблеми в координації позицій. Проте, неухильно зростаючий бюджет Фонду та підтримка урядів V4, а також зростаюче число грантів і стипендій, зокрема також з країн, що не входять в Вишеград, – доводять незамінну роль Фонду для V4. Іншими словами, навіть така слабо просякнута інститутами ініціатива, як Вишеградська група, проте потребує постійно діючої ієрархічної бюрократичної структури і річного бюджету для ефективного функціонування.

Таким чином, мета тіснішої координації взаємодії в рамках V4 може бути досягнута через зміцнення існуючих і створення нових інструментів співпраці, а не шляхом введення нових інститутів. Акцент робиться на регулярне спілкування між

політичними лідерами, представниками державної адміністрації або експертами. Цей тип співпраці також можна розглядати як інституціоналізовану форму, хоча і більш неформального характеру.

Відповідний відбір загальних цілей і завдань виявився найважливішою передумовою успішного функціонування V4. Європейський союз пропонує Вишеградським країнам важливий інструмент захисту своїх власних, а також регіональних пріоритетів або політик. Зміцнення координаційних механізмів в рамках формули V4 на регіональному рівні є фактом, хоча в деяких питаннях країни іноді не досягають загальної згоди. Саме з цієї причини V4 стала визнаною «торговою маркою» в Брюсселі. Вишеградська група розглядається не тільки як функціональна ініціатива, що має виключно регіональний вплив, але і як ефективна регіональна платформа, яка впливає на рішення і на рівні ЄС.

Враховуючи вищесказане, не дивно, що проблеми, з якими стикається V4 в даний час, а також його найважливіші цілі, в значній мірі взаємопов'язані з політикою ЄС.

Одна з можливих сфер інтенсифікації відносин є співпраця в галузі культури, освіти, молодіжного обміну, науки, інфраструктури та навколишнього середовища. Міжнародний Вишеградський фонд покликаний зміцнювати співробітництво між громадянським виміром за допомогою програм стипендій, програм обміну студентами, щорічних студентських конференцій, а також він дає можливість молодим дослідникам обмінюватися ідеями. Триває зміцнення громадянського виміру Вишеградського співробітництва в рамках Міжнародного Вишеградського фонду та його структур, транскордонної та шенгенської співпраці. На додаток до обміну досвідом з питань зовнішньої політики сприяння розвитку, а також поглядам на можливу співпрацю в галузі праці та соціальної політики.

Спільні дії країн V4 були помітні, наприклад, в контексті переговорів про фінансові перспективи ЄС на 2014-2020 роки і в їх підтримці політики «згуртування». Ряд досягнень був здобутий в області секторального

співробітництва, особливо в галузі енергетики та розвитку сполучних ліній по осі Північ-Південь, а також в низці питань клімату та енергетики. Транспорт і транспортна інфраструктура також стають стратегічними пріоритетами, які впливають на весь Європейський Союз в цілому, хоча конкретні результати в цій області ще не так помітні. Область безпеки і оборони також стає все більш важливою, особливо в зв'язку з тривалою кризою в Східній Україні, з акцентом на створення в 2016 році бойової групи в ЄС.

Питання зовнішньої політики, а саме територіальні пріоритети Четвірки-Східне сусідство ЄС і Західних Балкан - залишаються незмінними, хоча концепція Східного партнерства, схвалена V4 (і ЄС), переживає важкі часи через кризу в Східній Україні. В обох вимірах - Східному і Південно-Східному - Міжнародний Вишеградський фонд відіграє незамінну роль, впроваджуючи нові і оживляючи вже існуючі програми грантів, які все більшою мірою фінансуються донорами з третіх країн - Нідерландів, Німеччини, Японії та Кореї [Офіційний прес-реліз Фонду V4, 2017]. (Наприклад, проекти, пов'язані з культурою та формування спільної ідентичності, з навколишнім середовищем, впливом демократичних цінностей і ЗМІ, наукою і регіональним розвитком. Дані гранти виділяються як державним, так і приватним компаніям, малим, середнім підприємствам, а також фізичним особам).

Одна з найбільших проблем, з якими стикається V4, пов'язана з можливістю передачі передового досвіду в сусідні регіони Східної і Південно-Східної Європи, а також надання їм адекватної політичної підтримки. Це включає в себе просування у співпраці зі східними сусідами в рамках ініціативи Східного партнерства з особливим фокусом на Україну. Головна мета - наблизити східних сусідів ближче до стандартів ЄС, на політичному, економічному та соціальному рівнях. Допомога в здійсненні необхідних реформ також повинна стати невід'ємною частиною цієї ініціативи.

Що стосується Західних Балкан, то це завдання має двоякий характер. З одного боку, V4 повинна переконати західно-балканські країни продовжити

процеси реформ, які гарантують їх членство в ЄС в майбутньому, а з іншого боку, Групі слід переконати інших членів ЄС гарантувати політику відкритих дверей для всіх тих країн, які будуть відповідати критеріям членства. Беручи до уваги заяву президента Європейської комісії Жан-Клод-Юнкера про те, що ЄС потребує перерви у процесі розширення [Юнкер, 2014], це завдання особливо важливе для інтеграційних поглядів Вишеграду. Проте, країни V4 мають не лише давати настанови країнам Західних Балкан, але також надавати їм конкретну інформацію про проблемні питання, з якими країни V4 зіткнулися на шляху до вступу в ЄС, щоб вони могли уникнути цих помилок.

Беручи до уваги виключно економічні чинники, потрібно визнати, що в разі, наприклад, Словаччини V4 відіграє незамінну роль. За даними Словацького статистичного управління, двостороння торгівля Словаччини з Чеською Республікою, Угорщиною і Польщею сягнула понад 24 відсотків від загального обсягу торгівлі в 2013 році [Орган статистики Словаччини, 2014]. Для порівняння, торгівля Чехії з Німеччиною становила лише 19 відсотків, тоді як всі три країни Вишеградського регіону є більш значними торговельними партнерами Німеччини, ніж сусідня Австрія. У Чеській Республіці показники трохи відрізнялися (майже 16,4% від загального обсягу торгівлі в 2012 році) [Орган статистики Чеської Республіки, 2013], торгівля з країнами V4 неухильно зростає. Частка країн V4 в якості торговельних партнерів також збільшується в разі найбільшої економіки V4 – Польщі [Господарське міністерство Польщі, 2014],.

Колишній міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський згадав кілька цікавих фактів про V4 в своїй публічній презентації в Будапешті в 2012 році [Сікорський, 2012]: сукупний ВВП Вишеградських країн потроївся в порівнянні з серединою дев'яностих років і вже перевищує ВВП Туреччини. Якби країни Вишеграду були однією країною, вона займала б 15-е місце серед всіх економічних профілей держав у світі (враховуючи паритет купівельної спроможності).

Хоча ці заяви і створюють хибне уявлення про те, що Вишеградська група є однорідним когерентним взаємопов'язаним блоком, а не коаліцією держав-однодумців, конкретні факти доводять, що співпраця в Вишеграді також набуває економічного значення.

Співпраця в галузі енергетики - ще одна величезна тема, яка зачіпає всі країни V4 і робить вплив на весь ЄС. Кризова ситуація з природним газом на початку 2009 року, коли Чеська Республіка та інші партнери з Вишеграду допомогли Словаччині вирішити проблему нестачі газу після того, як Росія скоротила потік газу, довів необхідність зміцнення співпраці і координації в цій області. Оскільки всі країни V4, хоча і різною мірою, залежать від іноземних енергетичних ресурсів, координація їх позицій в області енергетичної безпеки може розглядатися як природний крок. Встановлення регулярних зустрічей на секторальному рівні з питань, пов'язаних з енергетичною безпекою, свідчить про зростаючу готовність до подальшої координації між Вишеградськими партнерами з метою диверсифікації постачальників і маршрутів. Будівництво енергомережових сполучних ліній по осі Північ-Південь, до якої також входять словацько-польські, чесько-польські та словацькі угорські з'єднання, також стало одним із пріоритетів для всього ЄС [Стражай, 2011].

Незважаючи на те, що всі чотири країни V4 мають різні енергетичні джерела, їм вдалося узгодити свій підхід до новітнього пакету кліматичної енергії. Також їм вдалося домогтися підтримки інших країн-однодумців (в основному серед «нових» держав-членів) і істотно вплинути на дискусію з цього питання на рівні ЄС. Варто також відзначити, що країни V4 мають схожі позиції щодо використання ядерної енергії. Хоча Польща є єдиною країною V4 без ядерного реактора на своїй території, в доступному для огляду майбутньому вона планує побудувати його, а інші три країни V4 планують розширити вже існуючі електростанції за рахунок будівництва нових реакторів [Закарія, 2015].

У 2011 році Вишеградська співпраця відзначила своє 20-річчя «Братиславській декларацією». У першій частині описуються результати, досягнуті до теперішнього часу, а потім оголошуються майбутні цілі V4. V4 підтверджують свою рішучість продовжувати і далі розвивати взаємне співробітництво, спрямоване на сприяння сильної, стабільної і демократичної Європи і зміцнення її позицій на світовій арені в інтересах миру та сталого розвитку. Вони беруть активну участь у зміцненні Європи шляхом здійснення проектів, які підвищують конкурентоспроможність і сприяють згуртуванню V4 і ЄС на глобальному рівні для вирішення економічних і фінансових криз [Офіційний прес-реліз V4, 2011].

Співпраця в галузі безпеки і оборони також стає важливим пріоритетом для V4. Попередні ініціативи в цій галузі – наприклад, спільна модернізація радянських гелікоптерів [дані компанії Lom Praha] – не дуже успішні, однак перспективи ефективної співпраці в майбутньому дуже ймовірні. Це особливо актуально, зважаючи на нові виклики безпеки, пов'язані з ескалацією кризи в Східній Україні і виникненням нових загроз безпеці в регіоні БВСА (Близький Схід і Північна Африка). Найважливіша ініціатива - створення бойової групи V4 ЄС, яка повинна була бути введена в експлуатацію в 2016 році і функціонувати під керівництвом Польщі. До недавнього часу країни V4 концентрувалися головним чином на заходах консервування та економії, в той час як питання про жорстку безпеки ними практично не порушувалося, за винятком Польщі [Стражай, 2011].

У травні 2011 року Угорщина, Польща, Чехія і Словаччина домовилися про створення спільної бойової групи ЄС (battle group), яка була готова в середині 2016 року. Бойова група була сформована під командуванням Польщі, яка надала 1300 - 1600 солдатів, включаючи бойові й спеціальні сили. Чеська Республіка зобов'язалася виділити 800 військовослужбовців, включаючи медичні і тилкові підрозділи, Словаччина 400 солдатів і Угорщина 350 військовослужбовців, включаючи їх інженерні підрозділи [Боднарова, 2019].

Ця діяльність являє собою безпрецедентний рівень співпраці в галузі оборони між країнами V4. З усіма проблемами, такими як відсутність політичної ваги для радикального підвищення обороноздатності і проблем, що виникли в зв'язку з економічною кризою, успіх співпраці Четвірки щодо проекту бойової групи розглядається як серйозний шанс і великий крок у бік загального майбутнього, більш постійного і стабільного співробітництва в галузі оборони між цими країнами.

Країни V4 мають дуже схожі погляди на євро-атлантичну безпеку, і створення загальної бойової групи багатьма розглядається як важливий внесок у перетворення національних збройних сил і оперативну сумісність цих армій на регіональному та міжнародному рівнях. Бойова група також розглядається як доказ відповідального підходу вишеградських країн до трансатлантичної та європейської оборони, що дозволяє стримати побоювання країн щодо майбутнього трансатлантичного партнерства, а також в якості істотного внеску в проекти жорсткої оборони, такі як «Розумна оборона», а також «Об'єднання і спільне використання» [Райлі, 2012]. Більш того, це сприймається як ознака зростаючого значення регіону в Європейському Союзі. Колишній міністр оборони Чехії Олександр Вондра навіть зазначив, що важливо, щоб бойова група готувалася без підтримки з боку ЄС [Вондра, 2011].

Незважаючи на те, що формування бойової групи ЄС в Вишеграді є на даний момент єдиним конкретним військовим проектом країн V4, очікувана додана вартість нинішнього «флагмана» вишеградських країн сприяє подальшій співпраці та створенню спільних проектів в області військової оборони [Паулах, 2014]. Такі очікування представлені майже у всіх спільних заявах політичних і військових представників держав Четвірки. Військові представники та експерти з країн Вишеграду вже почали спільно аналізувати інші області, в яких вони могли б розвивати співпрацю. До числа найбільш перспективних сьогодні відносяться [Лоренц, 2013]:

- Спільна логістика
- Кооперація лікувальних установ;
- Навчання авіадиспетчерів;
- CBRND (Хіміко-біологічно-радіологічно-ядерний захист);
- Надання пілотам кваліфікації управління гелікоптерами;
- Багатонаціональні експерименти;
- Навчання роботі з саморобними вибуховими пристроями;
- Спільне будівництво бронетанкової техніки і боєприпасів;
- Індивідуальне військово-спорядження і озброєння;
- Інтегровані системи управління.

Однак зміна середовища безпеки, очевидно, впливає на сприйняття країнами безпеки як такої, і принаймні заявлена політична воля представників урядів Чехії, Угорщини та Словаччини – збільшити оборонні бюджети в близькому майбутньому. Незважаючи на те, що робота по зближенню Вишеграду з громадянами є систематичною, V4, як і раніше, залишається переважно політичним проектом, привабливість якого для населення в значній мірі обмежена. Тому ще одна серйозна проблема пов'язана з можливостями поширення ідей Вишеграду серед населення країн V4. У зв'язку з цим ще більшу соціальну роль має відіграти Міжнародний Вишеградський Фонд.

3.2 Перспективи залучення нових учасників

Крім внутрішньої згуртованості V4, її потенціал для звернення до інших партнерів має велике значення, особливо беручи до уваги зміни в правилах голосування в Європейській Раді, які пов'язані із здійсненням Лісабонського договору.

Одна з можливих траєкторій розвитку Вишеградської групи - екстенсивне розширення. Спільність культури і історичні зв'язки обмежують Четвірку у виборі потенційних союзників, до того ж існує ризик втратити існуючу єдність і рівність в

рамках власної організації при приєднанні (чисто гіпотетичному) до союзу країн, чий економічний та військовий потенціал значно перевершує потенціали Чехії, Словачії, Польщі та Угорщини, зокрема Німеччину.

Хоча серед країн Вишеграду не було проголошено курсу на розширення, пропозиції щодо розширення Групи регулярно з'являються. Одне з останніх пропозицій було зроблено від колишнього міністра закордонних справ Угорщини Тібора Наврачіча, який запропонував запросити Хорватію і Словенію в об'єднання.

Словенія кілька разів згадувалася президентом Чехії (і колишнім прем'єр-міністром) Мілошем Земаном, а також колишнім угорським прем'єр-міністром Ференцем Дюрчанем, який запропонував розширення Вишеградської групи шляхом вступу Австрії та Словенії ще в 2004 році [Бартха, 2015]. Аналогічні пропозиції з'явилися в кінці дев'яностих років, в той час як найбільш часто згадуваними кандидатами на «членство» були саме Австрія і Словенія. Колишній президент Польщі Олександр Квасневський навіть виступив з ініціативою запросити Україну [Лукач, 2001].

Отже, питання чи буде розширення V4 профіцитом для засновників і чи принесе воно очікувані результати залишається відкритим, однак ми можемо стверджувати про поглиблення і розширення інтеграційних процесів у регіоні шляхом розширення фронту співпраці.

4. Динаміка інституційної довіри в умовах соціально-економічних потрясінь початку XXI сторіччя

Упродовж XX сторіччя, до втілення інтеграційних процесів, описаних у минулих розділах, територія Вишеградської групи була декілька разів захоплена окупаційними режимами ідеологічного зрізу, в тому числі перебувала під довгостроковим вимушеним перебуванням під ідеологічним впливом СРСР упродовж другої половини століття, котре у 1955 році було офіційно зареєстровано як Варшавський договір.

Оскільки соціалістичним режимам XX століття властива недовіра до влади [Ніколова, 2019] та навряд чи можна стверджувати про діючі демократичні інститути у часи ідеологічної окупації, то у момент створення Вишеградської четвірки та наступного за ним демократичного транзиту ми можемо стверджувати про необхідність реалізації демократичних принципів у, по суті, заново створених демократичних інститутах, котрим довелося власноруч вибудовувати довіру до себе.

На початку свого існування фактичне і ідеологічне повернення до Європейського Союзу було головною метою групи, втіленням девізу повернення до Європи, до сім'ї найрозвиненіших країн, що, зокрема, має принести зростання життєвого рівня та стандартів для пересічних громадян [Гартл, 2019], що і сталося у 2004 році. Це стало піком нової діяльності демократичних інститутів, однак після цього вони стали більш відкритими до загальноєвропейських потрясінь початку XXI століття, зокрема економічної кризи 2008 року та міграційної кризи 2015 року, що призвело до зміни настроїв з євроентузіазму до позицій здорового «єврореалізму» та подекуди навіть євроскептицизму [Баклі, 2019].

Економічна криза 2008 року стала серйозним випробуванням для усього Європейського союзу. Спад економіки в Європі виявився глибшим, ніж в США.

Напередодні кризи в Євросоюзі була відсутня чітка стратегія економічного розвитку і були слабкі інструменти макроекономічного регулювання, що призвело до «тривалого періоду існування бюджетного дефіциту і неможливості зменшення його видаткової частини по ряду економічних і соціальних причин» [Шевченко, 2009].

Саме фінансово-економічна криза змусила Вишеградську групу звернути більшу увагу на своїх сусідів по регіону, вона виявила слабкість цих держав як учасників ринкових відносин і посилила невдачі кожної країни при відстоюванні її інтересів в рамках Євросоюзу. Не випадково саме в цей час, після досить тривалого затишшя, знову поживається діяльність Четвірки. Однак, якщо з наслідками кризи країни успішно і ефективно, хоч і не миттєво впоралися, то останні події на міжнародній політичній арені підставили під сумнів віру групи в Євросоюз.

Глобальна криза 2008 року в різному ступені торкнулася країн Вишеграду. Угорщина виявилася найбільш вразливою з моменту різкого припинення припливу капіталу, і, в результаті знецінення валюти, різко погіршився стан дебіторів і банківського сектору в іноземній валюті. У Словаччині та Чеській Республіці різке падіння експорту в кінці 2008 року і початку 2009 року сильно відбилося на виробництві. З відновленням німецької експортної галузі чеська і словацька промисловість відновилися відносно швидко. У 2009 році Польща ледве уникла рецесії, лише більш затребувана і більш диверсифікована виробнича база пом'якшила наслідки кризи [Беккер, 2016].

В середині грудня 2015 р Європейська Комісія була змушена визнати провал своєї діяльності по врегулюванню міграційної кризи, зокрема провал планів розселення біженців, які шукають притулку по всім державам-членам [Потьомкіна, 2015]. На тлі глибоких розбіжностей між країнами-членами щодо того, як Європа повинна ставитися до міграційної кризи, Вишеградська група змогла відстояти свою лінію, рішуче виступаючи проти плану Комісії про розподіл квот на прийом мігрантів. У 2015 році глави урядів об'єднання зібралися на саміті в Празі, з метою

узгодження і координації своїх намірів. Даний саміт можна вважати однією з найбільш важливих і значних подій в історії функціонування Вишеградської четвірки. Лідери країн домовилися захищати думку і позицію, прямо протилежні тим, що дотримувалися провідні країни Європейської спілки та її інститути – Комісія та Європарламент, виступивши рідко проти зміни добровільного характеру заходів солідарності країн ЄС, так, щоб кожна з держав-членів могла засновувати свої дії на власному досвіді, досягненнях і наявних ресурсах, а будь-які пропозиції обов'язкових і постійних квот для заходів солідарності визнати неприйнятними [Офіційний прес-реліз V4, 2015]; не дивлячись на погрози міністра закордонних справ Німеччини на той час, Ф.-В. Штайнмаєра [Заоралек, 2015], правовими діями у разі сталості позиції вишеградських країн в питаннях розселення, зокрема урізання їм субсидій з європейських фондів. Подібна загроза прозвучала і в заяві колишнього голови Європейського парламенту Мартіна Шульца, яку він зробив в листопаді 2016 року в Брюсселі на саміті ЄС, присвяченому міграційній кризі. Натомість у тому же році віце-президент Вишеградської групи Беата Шідло [Прес-реліз Парламенту Польщі, 2016] піддала критиці занадто значну концентрацію ЄС на власних інститутах та виступила за необхідність активних змін у ЄС на фоні Брекзиту.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що Вишеградська група за дуже короткий строк пройшла від радикального євроентузіазму до поставлення під сумнів бачення ЄС як ідеального формату інтеграційного об'єднання. За друге десятиліття ХХІ століття «ми втратили енергію прагнення в майбутнє, виявилися в стані невизначеності. У людей з'явилося відчуття, що все, що відбувається не має сенсу, що ми вже нікуди не просуваємося. Наша власна ідентифікація, як громадян Європи вельми слабка. У наступні ж роки стало ясно, що все не так вже й просто. На шляху до жаданого результату, як виявилось, нам були запропоновані різні випробування. Одним з таких стала економічна криза, яка в повній мірі у нас

проявилася в 2010 році. Наше ставлення до Європейського союзу постраждало також через міграційну кризу. Безпосередньо нас ця проблема не торкнулася, але на уявлення людей про Євросоюз вплинула серйозно» [Гартл, 2019]. Така концентрація подій, що, імовірно, мають значний вплив на інституційну довіру до політичних інститутів як власне країн Вишеградської четвірки, так і загальних інститутів Європейського Союзу, може бути досліджена завдяки відкритим базам даних моніторингових досліджень країн Європи – зокрема, European Social Survey та дослідженнях Організації економічного співробітництва та розвитку.

Результати щорічного дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку рівню довіри до держави за 2020 рік [рис. 1] демонструють нам невтішний рівень довіри до владних інститутів по всій території об'єднання – Польща займає найнижчу позицію у рейтингу, разом зі Словачею та Чехією займаючи 3 з 5 найнижчих позицій, а Угорщина знаходиться у середині рейтингу.

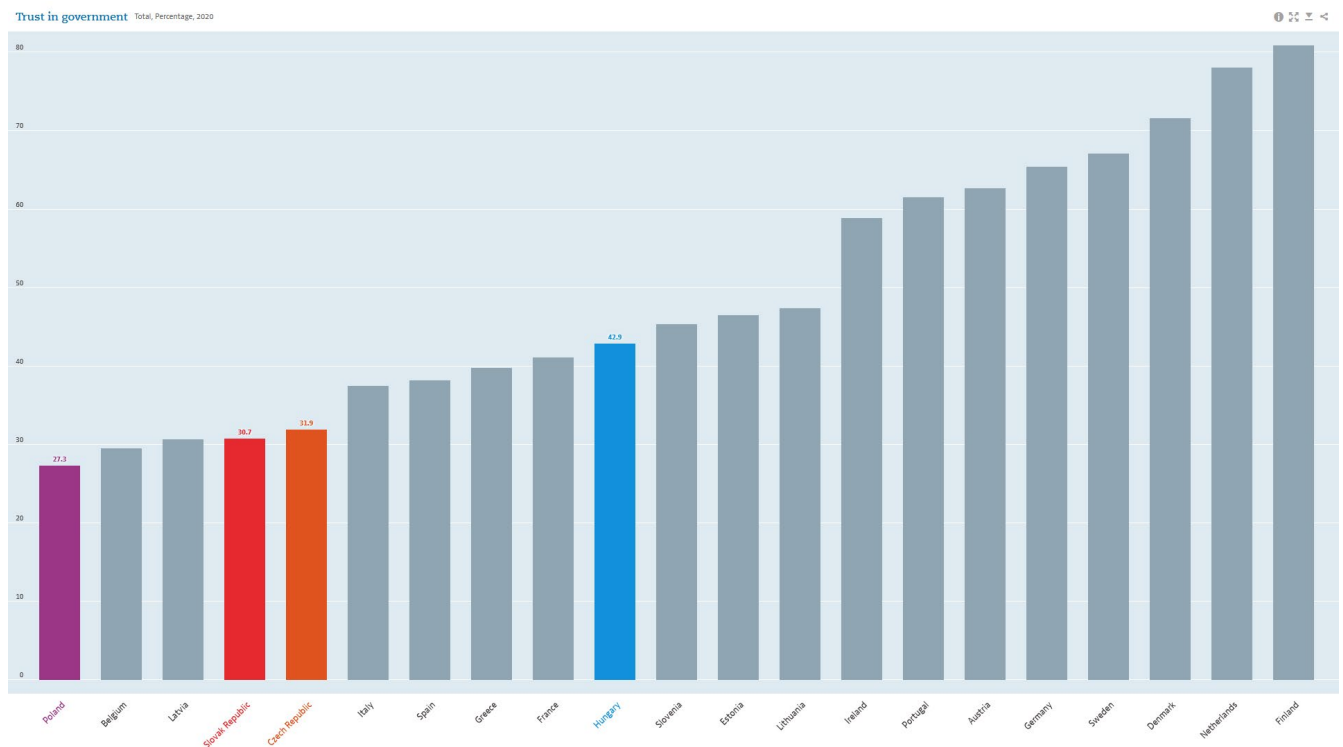

Рисунок 1 Довіра до владних інститутів у Європі за даними щорічного дослідження OECD

Однак, такі низькі позиції країн, зокрема Польщі, спричинені, скоріш за все, незадовільною, на думку респондентів, реакцією на поширення пандемії COVID-19. Погляд на дані у динаміці за 7 років [рис. 2] дає нам підстави стверджувати про зростання рівня довіри в усіх країнах Вишеградської четвірки впритул до 2019, коли сталося помітне зниження індикатору у трьох з чотирьох країн-учасниць, зокрема у Польщі він зменшився майже удвічі, впавши з 9-й позиції у Європі на останню.

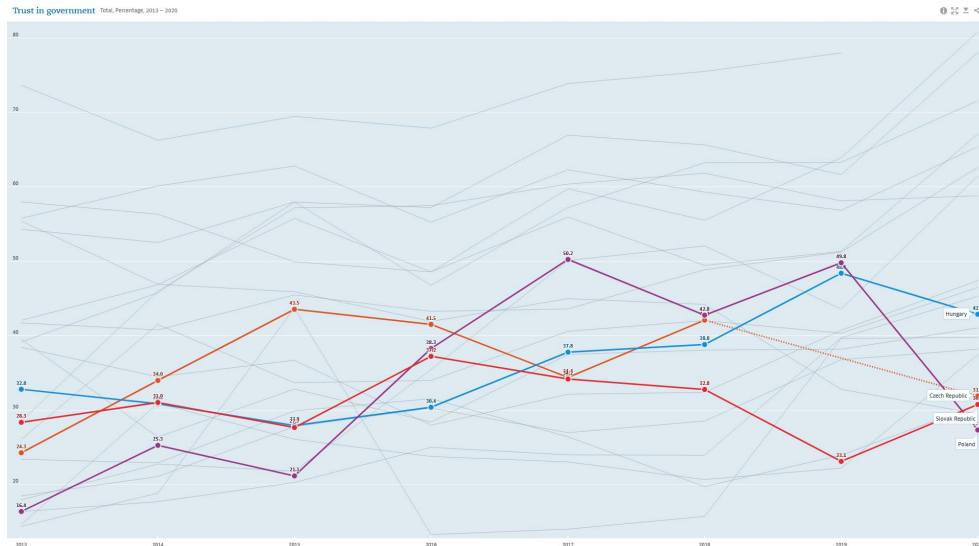

Рисунок 2: Рівень довіри до владних інститутів за даними дослідження OECD за 2013-20 роки

Відстеження динаміки за увесь доступний часовий проміжок також дає нам підстави стверджувати про тенденції помірному зростанню рівню довіри з падіннями у роки активізації криз на території Вишеградської групи – 2010 та 2015 роках.

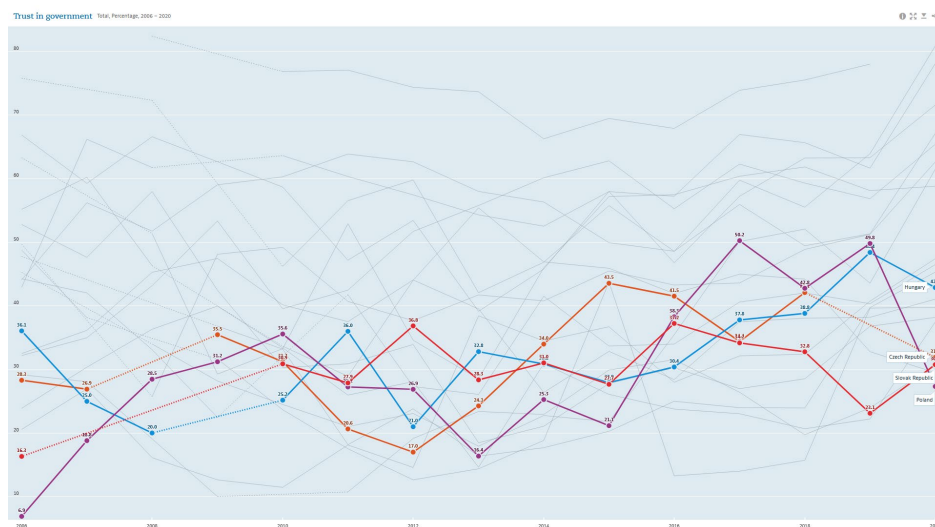

Рисунок 3: Рівень довіри до владних інститутів за даними дослідження OECD за 2006-20 роки

Однак, більш детальну та актуальну інформацію можна отримати з відкритих масивів European Social Survey, доступних для аналізу кожному зацікавленому. Оскільки упродовж усієї роботи ми розглядали Вишеградську групу як слабо інституціоналізовану, однак інтегровану групу, для початку ми перевіримо динаміку інституційної довіри в загальних межах усієї групи, модифікувавши масиви даних задля створення єдиного масиву результатів для усіх чотирьох країн-учасниць. Задля забезпечення динаміки результатів, ми візьмемо 4 хвили дослідження, обравши їх за часами соціальних піднесень та криз – за 2004 рік (усі члени групи приєдналися до Європейського союзу), 2010 (момент найбільшого впливу всесвітньої економічної кризи на територію Вишеградської групи за твердження Гартла), 2016 (наслідки міграційної кризи) та 2018 (найактуальніша хвиля дослідження на 2021 рік).

В усіх хвилях дослідження ESS зберігається сталий базис питань, отже задля аналізу динаміки інституційної довіри у країнах Вишеграду, я проаналізую динаміку відповідей на питання блоку В, зокрема:

В4: «Чи довіряєте ви Парламентові?»;

В5: «Чи довіряєте ви судовій системі?»;

В7: «Чи довіряєте ви політикам?»;

В8: «Чи довіряєте ви політичним партіям?»;

В9: «Чи довіряєте ви Європейському Парламентові?».

Перша хвиля: 2004 рік [Додатки 1-5]. На фоні вступу країни до ЄС очікується значний рівень підтримки демократичних інститутів, однак реальні результати виявляються протилежними: довіра до усіх внутрішніх інститутів (Парламент, судова система, політики, політичні партії) виявляється суто негативною – 87,1% респондентів оцінюють свій рівень довіри до Парламенту на 5 або нижчий бал з 10, а повністю довіряють – менше відсотка; 79% респондентів оцінюють свою довіру до судової системи на 5 або нижчий бал з 10, і лише 1,2% повністю довіряють; 92.6% респондентів оцінюють свою довіру до політиків на 5 або нижчий бал з 10, і

лише 0,3% повністю довіряють; і майже ідентичний показник у 92,5% респондентів оцінюють свою довіру до політичних партій на 5 або нижчий бал з 10, і лише 0,4% повністю довіряють. На фоні цього Європейський Парламент користується більшою довірою громадян країн Вишеградської четвірки – 55,3% оцінюють свій рівень довіри на 5 або більший бал з 10, а повністю довіряють 1,6%, однак ми можемо стверджувати про певну аномалію у рівню довіри до інституту, з чією діяльністю громадяни не так активно знайомі – переважна більшість оцінює свій рівень довіри у нейтральні 5 балів.

Друга хвиля: 2010 рік [Додатки 6-10]. Враховуючи низькі показники минулої хвилі та додатковий фактор глобальної економічної кризи, навряд чи можна очікувати підвищення рівню довіри до внутрішніх інститутів, однак рівень довіри до Європейського Парламенту, скоріш за все, впаде. Тим не менш, на основі результатів хвилі ми можемо стверджувати про певне зростання рівню довіри до Парламенту (відсоток людей, що оцінюють свій рівень довіри на 5 або нижчий бал зменшився з 87,1% до 81,6%); відповідний відсоток людей стосовно судової системи знизився з 79% до 72,5%; стосовно політиків – з 92,6% до 89,4%; стосовно політичних партій – з 92,5% до 89,7%. Рівень довіри до Європейського Парламенту показав найменшу динаміку, не зважаючи на кризу – з 55,3% до 52,4%. В усіх категоріях відсоток людей, що повністю довіряють інститутам лишився незмінним. Таким чином, ми можемо стверджувати, що прогрес у інших сферах соціально-економічної діяльності внутрішньодержавних інститутів затьмарив негативні наслідки фінансової кризи, а єдиний інститут, що незначно втратив у довірі – Європейський Парламент.

Третя хвиля: 2016 рік [Додатки 11-15]. З аналізу останніх двох хвиль ми побачили загальну позитивну динаміку у довірі до внутрішньодержавних інститутів да незначний спад довіри до Європейського Парламенту. Цікаво, чи збереглися ці тенденції на фоні другої кризи, міграційної, котра викликала більш активну та скоординовану діяльність на рівні регіонального об'єднання, а отже

може мати більший вплив на динаміку довіри. За даними хвилі 2016 року, негативні тенденції у недовірі до Парламенту продовжують спадати з навіть більшою швидкістю: з 81,6% до 71,6%; тенденції недовіри до судової системи впали з 72,5% до 59,2%; тенденції недовіри політикам впали з 89,4% до 81,7%; політичним партіям – з 89,7% до 83,5%. Європейський Парламент продовжує втрачати довіру, перетнувши психологічний бар'єр в 50%, оскільки рівень довіри знизився з 52,4% до 48%. У внутрішньодержавних інститутах зростає і відсоток респондентів, які їм повністю довіряють, подекуди зростання відбувається у декілька разів.

Четверта хвиля: 2018 рік. На фоні позитивних тенденцій на фоні криз та відсутності глобальних потрясінь у цю добу, можна зробити припущення про подальшу позитивну тенденцію зростання довіри до внутрішньодержавних інститутів. Європейський Парламент також не зазнавав потрясінь за час з минулої хвилі, отож можна припустити, що рівень довіри до нього певним чином зросте. Результати актуальної на момент написання роботи хвилі підтверджують наші очікування, тенденції недовіри інститутам спадає – за два роки з попередньої хвилі свій рівень довіри до Парламенту на 5 балів або нижче стали оцінювати 70,1% респондентів (зниження у порівнянні як з 71,6% 2016 року, так і з 87,1% 2004 року); до судової системи 57,4% (зниження у порівнянні з 59,2% у 2016 і 79% у 2004); свій рівень довіри до політиків мешканці країн Вишеградської групи оцінюють на 5 балів або нижче 78.9% респондентів (зниження у порівнянні з 81,7% 2016 року і 92,6% 2004); а політичним партіям – 79.3% (зниження у порівнянні з 83,5% у 2016 і 92,5% у 2004). Свій рівень довіри до Європейського Парламенту на 5 або більший бал оцінюють 54.2% респондентів з мешканців Вишеградської групи – це значний приріст у порівнянні з 48% 2016 року та майже повернення на піковий рівень довіри 2004 року (55.3%).

Таким чином, не дивлячись на надзвичайно низькі стартові показники інституційної довіри громадян країн Вишеградської четвірки, ми можемо стверджувати про сталу позитивну динаміку довіри до внутрішньодержавних

інститутів, на котру не вплинули ані економічна криза, що панувала на території групи у 2008-10 роках, ані міграційна криза середини другого десятиліття XXI століття. У контексті дослідження ESS, цікавим дослідницьким питанням, на мою думку, здається перевірка того, чи збережеться ця позитивна динаміка на фоні такої комплексної епідеміологічно-соціальної проблеми, як пандемія COVID-19 у наші часи. Можливо, навпроти, саме кризи спричиняють згуртовування соціуму групи, наслідком якого стає підвищення довіри, зокрема, і до народних вибранців та демократичних інститутів.

Єдиний інститут, довіра до якого знизилася під час криз – Європейський Парламент, однак у відносно спокійний період 2016-18 років рівень довіри до нього повернувся на початковий стан.

Висновок

Як наслідок процесів глобалізації, значне поширення в другій половині ХХ століття отримує регіональна інтеграція. У ході написання роботи ми комплексно розглянули один з прикладів такого об'єднання на прикладі Вишеградської групи, інтеграційного об'єднання країн Центрально-Східної Європи, а саме Чехії, Польщі, Словаччини та Угорщини.

Перший розділ моєї роботи присвячений комплексному аналізу історично-соціальних процесів інтеграції в межах Європи, за його підсумками, ми з'ясували наступне – на ефективність діяльності інтеграційного угруповання впливає кілька факторів, а саме: спільне історичне минуле, культурна спільність країн-потенційних членів об'єднання, наявність розвиненої промислової економіки тощо. Об'єднуючись, країни переслідують наступні цілі: встановлення політичної та економічної стабільності в регіоні, збільшення добробуту, зміцнення позицій країн-учасників на міжнародній арені і досягнення певних економічних цілей. У цьому розділі ми розглянули також і теоретичні засади процесу інтеграції, структурно-процесуальні теорії інтегративного процесу, етапи інтеграції в межах регіону, тощо.

Як і багато інших об'єднань на шляху свого становлення, Вишеградська група стикалася з певними викликами, як зовнішніми, так і внутрішніми, іноді зв'язки між країнами-учасницями стають слабшими, а іноді зовнішні виклики сприяють консолідації їх позицій і думок.

У другому розділі я намагався зобразити виклики, що стоять перед інтеграційним об'єднанням, користуючись поглядом з позицій теорій ризику, пошуку можливих вразливостей і перспектив зміни динаміки рівня довіри до владних інститутів, а також опрацювати специфіку діяльності Вишеградської групи, продиктовані специфікою безінституціональної, ідеологічної основи об'єднання та адаптації до існування в межах Європейського Союзу, зокрема динаміки ставлення мешканців до Європейського Союзу як соціального актора.

У третьому розділі було зроблено спробу визначити перспективи малої інтегративної групи у близькому майбутньому, в особливості після реалізації своєї головної мети та зміну геополітичного стану, що в свій час закликав до інтеграційних процесів. Ми дізналися про існуючі проекти Вишеградської групи та перспективи адаптації об'єднання до нових викликів часу.

У ході написання четвертого розділу, я застосував дані загальноєвропейських моніторингових досліджень, завдяки яким намагався проаналізувати динаміку інституційної довіри в умовах просунутого демократичного транзиту країн вишеградської групи, на тлі двох глобальних соціальних та економічних криз у вигляді світової економічної кризи 2008 року, котра найбільшим чином відбилася на реаліях життя мешканців країн Вишеградської групи у 2010 та загальноєвропейській міграційній кризі 2015 року. Всупереч очікуванням, висунутим у вступі, кризи не тільки не завдали шкоди молодим демократіям, а згуртували народи довкола своїх демократичних інститутів, рівень довіри до яких перед цими соціальними потрясіннями був шокующе низьким. Також ми перевірили ставлення громадян до Європейського Парламенту та побачили значну невизначеність на початку, втрату довіри під час загальноєвропейських криз та позитивну тенденцію зростання у відносно стабільний період 2016-18 років.

Успішно зробивши комплексний аналіз інтеграційних процесів у регіоні Центральної Європи на зламі тисячоліть та визначивши специфіку утворення та прогресу конкретно Вишеградської четвірки, нам вдалося окреслити специфічні проблеми, проекти і виклики, що можуть очікувати об'єднання у майбутньому, а також проаналізували динаміку суспільних показників інституційної довіри у відповідь на виклики, з якими інтеграційне об'єднання у складі Європейського Союзу вже стикнулося. Опрацьованість цих теоретичних та практичних аспектів процесу інтеграції до Європейського союзу мають особливу актуальність для

українського суспільства через можливість відтворення тенденцій у майбутньому процесі євроінтеграції нашої країни.

Додатки

Trust in country's parliament

		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	1358	17,5	18,1	18,1
	1	733	9,5	9,8	27,9
	2	1134	14,6	15,1	43,1
	3	1292	16,7	17,3	60,3
	4	822	10,6	11,0	71,3
	5	1185	15,3	15,8	87,1
	6	394	5,1	5,3	92,4
	7	270	3,5	3,6	96,0
	8	181	2,3	2,4	98,4
	9	49	,6	,7	99,1
	Complete trust	68	,9	,9	100,0
	Всего	7486	96,6	100,0	
	Пропущенные	Refusal	3	,0	
Don't know		257	3,3		
No answer		6	,1		
Всего		266	3,4		
Всего	7752	100,0			

Додаток 1. Рівень довіри до парламенту у Вишеградській групі (2004)

Trust in the legal system

		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	966	12,5	13,0	13,0
	1	639	8,2	8,6	21,7
	2	955	12,3	12,9	34,5
	3	1128	14,6	15,2	49,8
	4	864	11,1	11,7	61,4
	5	1302	16,8	17,6	79,0
	6	542	7,0	7,3	86,3
	7	471	6,1	6,4	92,6
	8	345	4,5	4,7	97,3
	9	108	1,4	1,5	98,8
	Complete trust	92	1,2	1,2	100,0

	Всего	7412	95,6	100,0
Пропущенные	Refusal	3	,0	
	Don't know	325	4,2	
	No answer	12	,2	
	Всего	340	4,4	
Всего	7752	100,0		

Додаток 2. Рівень довіри до судової системи (2004)

		Trust in politicians			
		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	1766	22,8	23,6	23,6
	1	1067	13,8	14,2	37,8
	2	1278	16,5	17,1	54,8
	3	1113	14,4	14,8	69,7
	4	724	9,3	9,7	79,4
	5	989	12,8	13,2	92,6
	6	259	3,3	3,5	96,0
	7	142	1,8	1,9	97,9
	8	102	1,3	1,4	99,3
	9	29	,4	,4	99,7
	Complete trust	26	,3	,3	100,0
Пропущенные	Всего	7495	96,7	100,0	
	Refusal	5	,1		
	Don't know	231	3,0		
	No answer	21	,3		
	Всего	257	3,3		
Всего	7752	100,0			

Додаток 3. Рівень довіри до політиків (2004)

		Trust in political parties			
		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	1657	21,4	22,3	22,3
	1	1081	13,9	14,6	36,9
	2	1282	16,5	17,3	54,1
	3	1132	14,6	15,2	69,4
	4	740	9,5	10,0	79,4
	5	975	12,6	13,1	92,5

	6	255	3,3	3,4	95,9
	7	154	2,0	2,1	98,0
	8	86	1,1	1,2	99,2
	9	32	,4	,4	99,6
	Complete trust	30	,4	,4	100,0
	Всего	7424	95,8	100,0	
Пропущенные	Refusal	5	,1		
	Don't know	302	3,9		
	No answer	21	,3		
	Всего	328	4,2		
Всего	7752	100,0			

Додаток 4. Рівень довіри до політичних партій (2004)

		Trust in the European Parliament			
		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	570	7,4	8,9	8,9
	1	396	5,1	6,2	15,1
	2	494	6,4	7,7	22,9
	3	722	9,3	11,3	34,2
	4	669	8,6	10,5	44,7
	5	1361	17,6	21,3	66,0
	6	679	8,8	10,6	76,6
	7	668	8,6	10,5	87,1
	8	497	6,4	7,8	94,8
	9	204	2,6	3,2	98,0
	Complete trust	125	1,6	2,0	100,0
	Всего	6385	82,4	100,0	
	Пропущенные	Refusal	2	,0	
Don't know		1358	17,5		
No answer		7	,1		
Всего		1367	17,6		
Всего	7752	100,0			

Додаток 5. Рівень довіри до Європейського Парламенту (2004)

		Trust in country's parliament			
		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	910	12,0	12,4	12,4

1	793	10,5	10,8	23,1
2	995	13,2	13,5	36,6
3	1130	15,0	15,3	52,0
4	840	11,1	11,4	63,4
5	1342	17,8	18,2	81,6
6	501	6,6	6,8	88,4
7	423	5,6	5,7	94,1
8	269	3,6	3,7	97,8
9	92	1,2	1,2	99,0
Complete trust	73	1,0	1,0	100,0
Всего	7368	97,5	100,0	
Пропущенные	Refusal	3	,0	
	Don't know	176	2,3	
	No answer	7	,1	
	Всего	186	2,5	
Всего	7554	100,0		

Додаток 6. Рівень довіри до парламенту (2010)

		Trust in the legal system			
		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	570	7,5	7,8	7,8
	1	596	7,9	8,1	15,9
	2	801	10,6	10,9	26,9
	3	1056	14,0	14,4	41,3
	4	874	11,6	11,9	53,2
	5	1415	18,7	19,3	72,5
	6	694	9,2	9,5	82,0
	7	585	7,7	8,0	90,0
	8	454	6,0	6,2	96,2
	9	179	2,4	2,4	98,7
	Complete trust	98	1,3	1,3	100,0
Всего	7322	96,9	100,0		
Пропущенные	Refusal	4	,1		
	Don't know	211	2,8		
	No answer	17	,2		
	Всего	232	3,1		
Всего	7554	100,0			

Додаток 7. Рівень довіри до судової системи (2010)

Trust in politicians

		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	1364	18,1	18,4	18,4
	1	1125	14,9	15,2	33,6
	2	1127	14,9	15,2	48,9
	3	1136	15,0	15,4	64,2
	4	817	10,8	11,0	75,3
	5	1042	13,8	14,1	89,4
	6	350	4,6	4,7	94,1
	7	235	3,1	3,2	97,3
	8	125	1,7	1,7	99,0
	9	48	,6	,6	99,6
	Complete trust	29	,4	,4	100,0
	Всего	7398	97,9	100,0	
Пропущенные	Refusal	2	,0		
	Don't know	133	1,8		
	No answer	21	,3		
	Всего	156	2,1		
Всего	7554	100,0			

Додаток 8. Рівень довіри до політиків (2010)

Trust in political parties

		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	1338	17,7	18,2	18,2
	1	1077	14,3	14,7	32,9
	2	1180	15,6	16,1	48,9
	3	1196	15,8	16,3	65,2
	4	788	10,4	10,7	75,9
	5	1017	13,5	13,8	89,7
	6	329	4,4	4,5	94,2
	7	220	2,9	3,0	97,2
	8	126	1,7	1,7	98,9
	9	41	,5	,6	99,5
	Complete trust	38	,5	,5	100,0
	Всего	7350	97,3	100,0	
Пропущенные	Refusal	6	,1		

Don't know	177	2,3	
No answer	21	,3	
Всього	204	2,7	
Всього	7554	100,0	

Додаток 9. Рівень довіри до політичних партій (2010)

		Trust in the European Parliament			
		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	515	6,8	7,5	7,5
	1	473	6,3	6,9	14,3
	2	601	8,0	8,7	23,0
	3	822	10,9	11,9	34,9
	4	870	11,5	12,6	47,6
	5	1467	19,4	21,3	68,8
	6	711	9,4	10,3	79,1
	7	641	8,5	9,3	88,4
	8	530	7,0	7,7	96,1
	9	188	2,5	2,7	98,8
	Complete trust	82	1,1	1,2	100,0
	Всього	6900	91,3	100,0	
Пропущенные	Refusal	1	,0		
	Don't know	645	8,5		
	No answer	8	,1		
	Всього	654	8,7		
	Всього	7554	100,0		

Додаток 10. Рівень довіри до Європейського Парламенту (2010)

		Trust in country's parliament			
		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	618	11,1	11,3	11,3
	1	381	6,8	7,0	18,3
	2	537	9,6	9,9	28,2
	3	701	12,6	12,9	41,1
	4	650	11,7	11,9	53,0
	5	1013	18,2	18,6	71,6
	6	548	9,8	10,1	81,7
	7	492	8,8	9,0	90,7

	8	310	5,6	5,7	96,4
	9	90	1,6	1,7	98,1
	Complete trust	106	1,9	1,9	100,0
	Всего	5446	97,7	100,0	
Пропущенные	Refusal	21	,4		
	Don't know	109	2,0		
	No answer	1	,0		
	Всего	131	2,3		
Всего		5577	100,0		

Додаток 11. Рівень довіри до парламенту (2016)

		Trust in the legal system			
		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	363	6,5	6,7	6,7
	1	267	4,8	4,9	11,6
	2	435	7,8	8,0	19,6
	3	564	10,1	10,4	29,9
	4	601	10,8	11,0	40,9
	5	995	17,8	18,3	59,2
	6	640	11,5	11,8	71,0
	7	643	11,5	11,8	82,8
	8	549	9,8	10,1	92,9
	9	246	4,4	4,5	97,4
	Complete trust	143	2,6	2,6	100,0
	Всего	5446	97,7	100,0	
	Пропущенные	Refusal	19	,3	
Don't know		109	2,0		
No answer		3	,1		
Всего		131	2,3		
Всего		5577	100,0		

Додаток 12. Рівень довіри до судової системи (2016)

		Trust in politicians			
		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	914	16,4	16,7	16,7
	1	588	10,5	10,7	27,4
	2	749	13,4	13,7	41,0

	3	750	13,4	13,7	54,7
	4	660	11,8	12,0	66,8
	5	817	14,6	14,9	81,7
	6	405	7,3	7,4	89,0
	7	313	5,6	5,7	94,7
	8	187	3,4	3,4	98,2
	9	70	1,3	1,3	99,4
	Complete trust	31	,6	,6	100,0
	Всего	5484	98,3	100,0	
Пропущенные	Refusal	22	,4		
	Don't know	66	1,2		
	No answer	5	,1		
	Всего	93	1,7		
	Всего	5577	100,0		

Додаток 13. Рівень довіри до політиків (2016)

		Trust in political parties				
		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент	
Валидные	No trust at all	877	15,7	16,0	16,0	
	1	641	11,5	11,7	27,7	
	2	778	14,0	14,2	42,0	
	3	783	14,0	14,3	56,3	
	4	698	12,5	12,8	69,0	
	5	793	14,2	14,5	83,5	
	6	367	6,6	6,7	90,2	
	7	286	5,1	5,2	95,4	
	8	162	2,9	3,0	98,4	
	9	57	1,0	1,0	99,5	
		Complete trust	30	,5	,5	100,0
		Всего	5472	98,1	100,0	
Пропущенные	Refusal	21	,4			
	Don't know	79	1,4			
	No answer	5	,1			
	Всего	105	1,9			
Всего	5577	100,0				

Додаток 14. Рівень довіри до політичних партій (2016)

Trust in the European Parliament

		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	570	10,2	10,8	10,8
	1	398	7,1	7,6	18,4
	2	510	9,1	9,7	28,0
	3	636	11,4	12,1	40,1
	4	624	11,2	11,8	52,0
	5	946	17,0	18,0	69,9
	6	589	10,6	11,2	81,1
	7	485	8,7	9,2	90,3
	8	343	6,2	6,5	96,8
	9	115	2,1	2,2	99,0
	Complete trust	54	1,0	1,0	100,0
	Всего	5270	94,5	100,0	
Пропущенные	Refusal	21	,4		
	Don't know	285	5,1		
	No answer	1	,0		
	Всего	307	5,5		
Всего	5577	100,0			

Додаток 15. Рівень довіри до Європейського Парламенту (2016)

Trust in country's parliament

		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	763	11,5	11,8	11,8
	1	444	6,7	6,9	18,6
	2	708	10,7	10,9	29,6
	3	799	12,0	12,3	41,9
	4	684	10,3	10,6	52,5
	5	1140	17,2	17,6	70,1
	6	661	10,0	10,2	80,3
	7	616	9,3	9,5	89,8
	8	404	6,1	6,2	96,0
	9	125	1,9	1,9	98,0
	Complete trust	131	2,0	2,0	100,0
	Всего	6475	97,5	100,0	
Пропущенные	Refusal	20	,3		
	Don't know	147	2,2		
	Всего	167	2,5		

Всего	6642	100,0		

Додаток 16. Рівень довіри до Парламенту (2018)

		Trust in the legal system			
		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	489	7,4	7,5	7,5
	1	356	5,4	5,5	13,0
	2	509	7,7	7,8	20,9
	3	642	9,7	9,9	30,8
	4	633	9,5	9,8	40,5
	5	1099	16,5	16,9	57,4
	6	720	10,8	11,1	68,5
	7	835	12,6	12,9	81,4
	8	713	10,7	11,0	92,4
	9	291	4,4	4,5	96,9
	Complete trust	204	3,1	3,1	100,0
	Всего	6491	97,7	100,0	
Пропущенные	Refusal	13	,2		
	Don't know	138	2,1		
	Всего	151	2,3		
Всего		6642	100,0		

Додаток 17. Рівень довіри до судової системи (2018)

		Trust in politicians			
		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	999	15,0	15,4	15,4
	1	606	9,1	9,3	24,7
	2	863	13,0	13,3	38,1
	3	880	13,2	13,6	51,6
	4	750	11,3	11,6	63,2
	5	1019	15,3	15,7	78,9
	6	533	8,0	8,2	87,1
	7	401	6,0	6,2	93,3
	8	257	3,9	4,0	97,3
	9	97	1,5	1,5	98,8
	Complete trust	81	1,2	1,2	100,0

	Всего	6486	97,7	100,0
Пропущенные	Refusal	18	,3	
	Don't know	138	2,1	
	Всего	156	2,3	
Всего		6642	100,0	

Додаток 18. Рівень довіри до політиків (2018)

Trust in political parties

		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	920	13,9	14,2	14,2
	1	607	9,1	9,4	23,5
	2	907	13,7	14,0	37,5
	3	949	14,3	14,6	52,1
	4	766	11,5	11,8	63,9
	5	997	15,0	15,4	79,3
	6	541	8,1	8,3	87,6
	7	404	6,1	6,2	93,9
	8	239	3,6	3,7	97,5
	9	89	1,3	1,4	98,9
	Complete trust	71	1,1	1,1	100,0
Всего		6490	97,7	100,0	
Пропущенные	Refusal	15	,2		
	Don't know	137	2,1		
	Всего	152	2,3		
Всего		6642	100,0		

Додаток 19. Рівень довіри до політичних партій (2018)

Trust in the European Parliament

		Частота	Проценты	Валидный процент	Накопленный процент
Валидные	No trust at all	606	9,1	9,6	9,6
	1	365	5,5	5,8	15,3
	2	578	8,7	9,1	24,5
	3	649	9,8	10,3	34,7
	4	698	10,5	11,0	45,8
	5	1146	17,3	18,1	63,9
	6	753	11,3	11,9	75,8
	7	671	10,1	10,6	86,4

	8	521	7,8	8,2	94,6
	9	197	3,0	3,1	97,7
	Complete trust	144	2,2	2,3	100,0
	Всього	6328	95,3	100,0	
Пропущенные	Refusal	18	,3		
	Don't know	296	4,5		
	Всього	314	4,7		
Всього		6642	100,0		

Додаток 20. Рівень довіри до Європейського Парламенту (2018)

Список використаних джерел

1. Nikolova, Milena; Popova, Olga; Otrachshenko, Vladimir (2019) : Stalin and the Origins of Mistrust, IZA Discussion Papers, No. 12326, Institute of Labor Economics (IZA), Bonn.
2. Буторина О.В. Европейская интеграция. — М.: Издательский Дом «Деловая литература», 2011. 720с.
3. Visegrad Declaration 1991 [Электронный ресурс]. – 1991. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412-2>.
4. Buckley N. The Visegrad four: Brussels' eastern critics [Электронный ресурс] / N. Buckley, H. Foy // The Financial Times. – 2019. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.ft.com/content/e99d3b12-6b96-11e6-a0b1-d87a9fea034f>.
5. Joint Statement of the Heads of Government of the Visegrad Group Countries [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: Joint Statement of the Visegrad Group Ministers of Foreign Affairs. Prague, 11. 9. 2015 <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2015/joint-statement-of-the-150904>.
6. Bratislava Declaration [Электронный ресурс]. – 2011. – Режим доступа до ресурсу: www.visegradgroup.eu/2011/the-bratislava.
7. Central European Free Trade Agreement [Электронный ресурс]. – 1992. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.worldtradelaw.net/document.php?id=fta/agreements/cefta.pdf>.
8. Declaration of Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on cooperation of the Visegrad Group countries after their accession to the European Union [Электронный ресурс]. – 2004. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.visegradgroup.eu/2004/declaration-of-prime>.
9. Zakaria P. Visegrád at a crossroads in Europe: nuclear energy [Электронный ресурс] / Patty Zakaria // Royal Roads University. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/282977018_Visegrad_at_a_crossroads_in_Europe_nuclear_energy.
10. Костюнина Г.М. Интеграционные объединения мира / Г.М. Костюнина, Н.Н. Ливенцев // Мировая экономика и международные экономические отношения. / под ред. А.С. Булатова и Н.Н. Ливенцева. – М., Магистр, 2008. – С. 164-187

11. Габарта А. Опыт Региональной Интеграции И Сотрудничества В Рамках Вишеградской Группы [Электронный ресурс] / А. Габарта. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.sov-europe.ru/2015/6/Gabarta-5.pdf>.
12. VISEGRAD GROUP: Contents of Visegrad Cooperation [Электронный ресурс]. – 1999. – Режим доступа до ресурсу: www.visegradgroup.eu/cooperation/contents-of-visegrad-110412.
13. Максак Г. Як далі будувати співпрацю України з Вишеградською групою? [Электронный ресурс] / Геннадій Максак // Українська призма. – 2018. – Режим доступа до ресурсу: <http://prismua.org/%D1%8F%D0%BA-%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%96-%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%B2%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8E-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-%D0%B7-%D0%B2/>.
14. Riley C. Smart Defence [Электронный ресурс] / Chris Riley // NATO Review Magazine. – 2012. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.nato.int/docu/review/topics/en/smart-defence.htm>.
15. Політичні перетворення в країнах Центральної та Східної Європи: історико-політичні, етнонаціональні, електоральні та державно-управлінські аспекти. Матеріали наукової конференції, присвяченої 30-річчю від дня утворення кафедри політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет» / За заг. ред. проф. М. М. Вегеша і Ю. О. Остапця. Ужгород: Видавництво ПП «АУТДОР-ШАРК», 2021. 264 с
16. Full text of Viktor Orbán's speech at Băile Tușnad (Tusnádfürdő) of 26 July 2014 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://budapestbeacon.com/public-policy/full-text-of-viktor-orbans-speech-at-baile-tusnad-tusnadfurdo-of-26-july-2014/10592>.
17. Joint Statement of the Visegrad Group Countries [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2015/joint-statement-of-the-151204>.
18. Jagodzinski A. Visegrad Group – Central European Constellation / Andrzej Jagodzinski. – Bratislava: International Visegrad Fund, 2006. – 255 с.
19. Bartha D. Visegrad 4 Slovenia? / Daniel Bartha. // Center za Evropsko Prihodnost. – 2015. – №2. – С. 157–167.
20. Шишлина Л.Н. Вишеградская Европа: откуда и куда? Два десятилетия по пути реформ в Венгрии, Польше, Словакии и Чехии./ – М., 2010.- 124с.

- 21.«The rise and shine of Visegrad» РЕЖИМ ДОСТУПУ ДО РЕСУРСУ
<https://euobserver.com/europe-in-review/136044>
<http://www.politico.eu/article/viktor-orbans-vision-of-a-bigger-looser-europe-hungary-european-union-brexite/>
- 22.Dangerfield M. Visegrad Group cooperation and “Europeanisation” of new EU member states [Электронный ресурс] / Martin Dangerfield. – 2011. – Режим доступа до ресурсу:
https://www.researchgate.net/publication/282870119_Visegrad_Group_cooperation_and_Europeanisation_of_new_EU_member_states.
- 23.Gyurcsány F. Giving citizens a reason to celebrate Visegrad. Visegrad Group – Central European Constellation 2004. РЕЖИМ ДОСТУПУ ДО РЕСУРСУ
www.visegradgroup.eu
- 24.Balassa, Bela. The Theory of Economic Integration (Routledge Revivals). Routledge, 2013. P. 2.
- 25.Barbora Bodnárová. Visegrad four Battle Group 2016: Run up to Visegrad four NATO Response Force 2020? РЕЖИМ ДОСТУПУ ДО РЕСУРСУ
<http://cenaa.org/wp-content/uploads/2014/05/Barbora-Bodnarova-PP-No.-9-2013-Vol.-2.pdf>
- 26.Český statistický úřad (2014) ‘Databáze zahraničního obchodu’. РЕЖИМ ДОСТУПУ ДО РЕСУРСУ <http://apl.czso.cz/pli/stazo/>
- 27.Chyong, C. K. Tcherneva, V. “Europe’s vulnerability on Russian gas,” European Council on Foreign Relations, March 17, 2015. РЕЖИМ ДОСТУПУ ДО РЕСУРСУ
http://www.ecfr.eu/article/commentary_europes_vulnerability_on_russian_gas
- 28.Hoffman A. A Conceptualisation of Trust in International Relations //European Journal of International Relations. 2002. N 8 (3). P.375-401
- 29.Juncker to halt enlargement as EU Commission head’. Новостной сайт «EUbusiness», 15 July 2014. URL: <http://www.eubusiness.com/news-eu/politics-juncker.x29eubusiness.com/news-eu/politics-juncker.x29>
- 30.Lukáč, Pavol (2001) ‘Má Slovinsko rozšířit rady Visegrádu? Eurasijský expres 4. URL: http://euroasia.euweb.cz/4-2001_ba_lukac.htm

31. Ministerstwo Gospodarki (2014) 'Ocena sytuacji w handle zagranicznym w 2013 roku'. URL.: <http://www.mg.gov.pl/files/upload/8437/Ocena%20HZ%20za%202013.pdf>
32. Oľga Gyárfášová, Grigorij Mesežnikov. 25 Years of the V4 as Seen by the Public /Oľga Gyárfášová, Grigorij Mesežnikov// Institute for Public Affairs Bratislava 2016.- 78 с.
33. Slovenský štatistický úrad (2014) 'Definíívne údaje zahraničného obchodu v roku 2013'. URL <http://slovak.statistics.sk>
34. The Visegrad four: Brussels' eastern critics. Новостной сайт Financial Times. URL: <https://www.ft.com/content/e99d3b12-6b96-11e6-a0b1-d87a9fea034f>
35. SZILÁGYI I. Problems and Future Possibilities of Visegrad Cooperation/ SZILÁGYI Ilona Mária// National University of Public Service, The Faculty of Military Sciences and Officer Training, Doctoral School of Military Sciences. 2014. – 79с.
36. Астахов К.В. Развитие интеграционных процессов как общемировая тенденция/ Астахов К.В// Социально-экономические явления и процессы. 2011. № 11 (33). С. 35.
37. Шемятенков В.Г. Европейская интеграция. Учебное пособие./Шемятенков В.Г.// М.: Междунар. отношения, 2003. С.325
38. H. M. McLuhan Reviewed Work: The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control by Karl W. Deutsch. The University of Toronto Law Journal. Vol. 16, No. 1 (1965), pp. 226-228
39. Moravcsik A. Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics // International Organization. 1997. N 51 (4). P.531
40. Симон М.Е. Интеграционные процессы в странах Вышеградской группы: роль концепции Центральной Европы/Симон М.Е.//. Мировая экономика и международные отношения, 2014, №7. С.18-27
41. Щербакова Ю.А. Чешско-словацкие отношения в контексте Вишеградского сотрудничества/ Щербакова Ю.А. //Приложение к журналу Института Европы РАН «Современная Европа» 2012, (№4)

42. Сикора Иржи, Вагнер Пётр. Вишеградское сотрудничество: через взлеты и падения к успеху// Приложение к журналу Института Европы РАН «Современная Европа» 2012, (№4) С. 75
43. VEBER, Václav. *Dějiny sjednocené Evropy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 645 s